

Alexander De Nys
Student 2^e Master Rechten

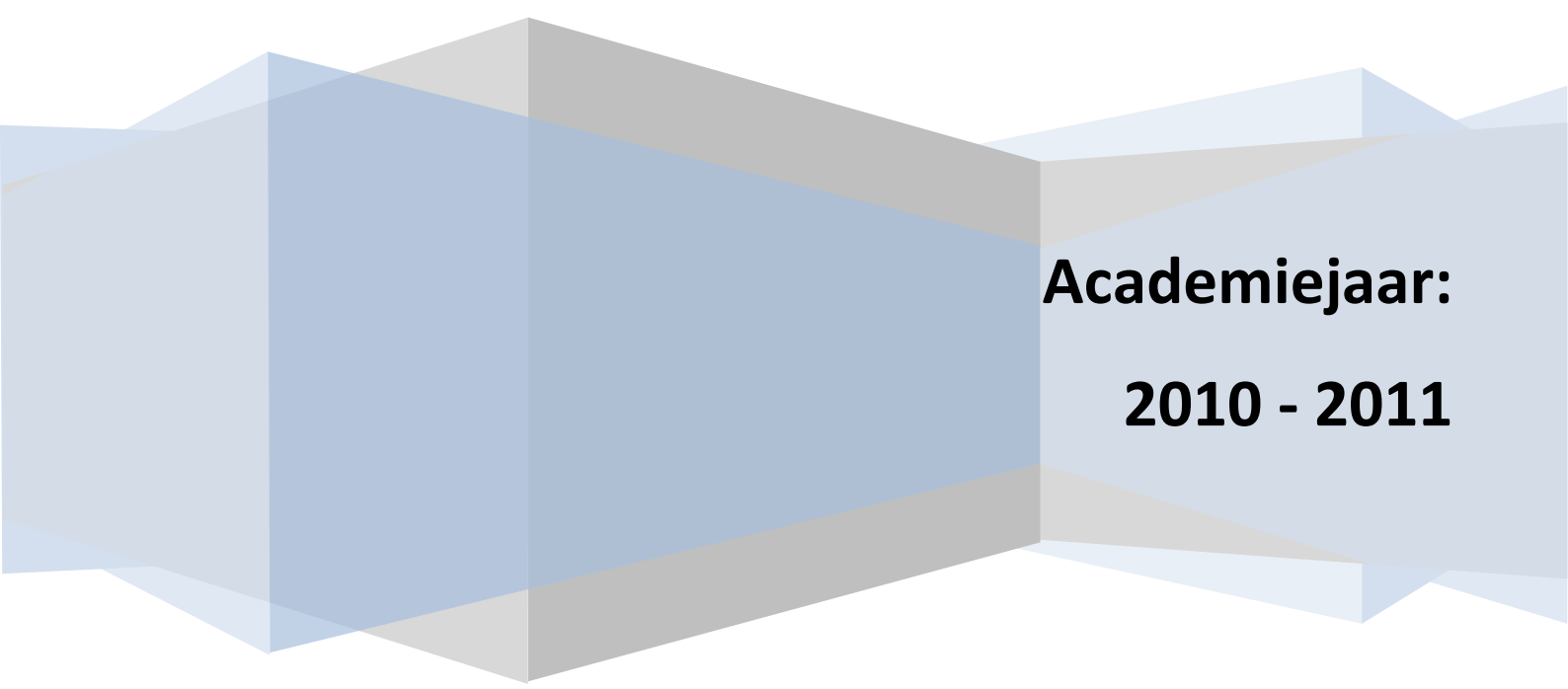
Thesis:

**De verhaalbaarheid van de kosten van
verdediging: En wat met de rechtshulp?**

Module: Rechtshandhaving

Promotor: Prof. B. Hubeau

assessor: Kristina Mercelis, AAP Sociologie en rechtssociologie

**Academiejaar:
2010 - 2011**

Inhoudsopgave.

Voorwoord.	1
Hoofdstuk 1: Historisch overzicht verhaalbaarheid	3
1. Evolutie van de verhaalbaarheid van gerechtskosten	3
1.1 De periode voorafgaand aan het arrest van 1 oktober 1985.	4
1.2 Van 1 oktober 1985 Tot aan de wet van 2 augustus 2002.	6
1.3 Het Cassatie arrest van 2 september 2004: de grote doorbraak.	11
1.4 De wet van 21 april 2007 en de reparatiewetten van 22 december 2008 en 11 februari 2010.	14
2. Actuele toepassing.	16
2.1 De RPV komt toe aan de in het gelijk gestelde partij die zich liet bijstaan door een advocaat.	16
2.2 Bepaling van het bedrag van de RPV.	18
2.3 Toepassingsgebied van de rechtsplegingsvergoeding.	21
Hoofdstuk 2. Rechtshulp.	23
1. Definiëring en de criteria.	23
1.1 Wettelijke grondslag.	23
1.2 Omschrijving van het begrip	24
2. Historisch overzicht – Hoe is rechtshulp gegroeid?	25
2.1 1 ^e periode: tot 1970.	25
2.2 2e periode: 1970-1980.	26
2.3 3e periode: tot 1990.	27
2.4 4e periode: de jaren rond de wet van 23 november 1998.	28
2.5 5e periode: juridische bijstand in de 21ste eeuw.	30
3. Hoe is rechtshulp georganiseerd in België?	31
3.1 Twee stelsels voor rechtsbijstand	31
3.2 Structuur van de rechtshulp	32
3.3 Wie komt in aanmerking voor rechtshulp?	33

3.4	Aanvraagprocedure rechtshulp	34
3.5	Kritiek op het huidige systeem van juridische bijstand?	36
Hoofdstuk 3: Een betere toegang tot het recht?.....		37
1.	Rechtshulp en toegang tot het recht.....	37
1.2	Inleiding: Grondwettelijk recht op juridische bijstand.	37
2	Marc Galanter en de theorie van One-shotters vs. Repeat-players.....	44
2.1	The ‘haves’ en de ‘not haves’.....	45
2.2	Toepassing van de begrippen in de context van deze thesis.....	45
2.3	De gevolgen van de Wet Verhaalbaarheid.	46
3	Analyse statistieken FOD Justitie.....	49
3.1	Stijging van het aantal zaken.....	49
3.2	Stijging van de uitgaven.	50
Conclusie.....		52
Bibliografie.....		55
Bijlagen		61

Voorwoord.

In dit voorwoord wens ik graag gebruik te maken van de mogelijkheid om een speciaal dankwoord te richten aan mijn promotor, dhr. Bernard Hubeau. Dankzij zijn heldere inzicht in het onderwerp kon er al heel gauw een duidelijke visie worden aangenomen over de opbouw van deze thesis. Het controle moment in de maand november heeft eveneens een zeer gunstig effect gehad op de verdere ontwikkeling van het werk. Het feit dat dhr. Hubeau steeds open stond voor vragen of advies, er voor dat ik een zeer correcte en professionele ondersteuning heb kunnen genieten.

Hiernaast wens ik ook Meester Eric Van Der Mussele te bedanken om tijd te maken voor een interview. Dit interview was het ideale moment om enkele vragen en bedenkingen te reflecteren en hielp goed bij het verwerken van de stapels informatie die ik tot dan toe al verzamelde.

Eenzelfde dankbetuiging aan het adres van volksvertegenwoordiger mevr. Sonja Becq. Zij maakte tijd voor me vrij en stond me te woord tijdens een ontmoeting op haar kantoor in het Huis van de Parlementsleden. Dit gesprek hielp me om een duidelijke visie te vormen over het besluit in deze thesis.

Van grote waarde bij het maken van de masterproef was ook de steun van mijn ouders, broer en vriendin. Dankzij hun altijd aanwezige vertrouwen in mijn capaciteiten als student ben ik er in geslaagd dit werk met vrucht te voltooien.

Inleiding.

Ter situering van het onderwerp van deze masterproef geef ik in deze inleiding een korte schets van de huidige problematiek.

Wanneer men zich vandaag tot de rechter wenst te richten, kan men geconfronteerd worden met toegangsdrempels. Vanuit de vraagstelling van de thesis blijkt al dat er onzekerheid bestaat ten aanzien van de toegang tot het recht en of deze voor iedereen wel gelijk is.

In hoeverre ondervinden u en ik op de dag van vandaag een drempel om over te gaan tot procederen, om op te komen voor onze rechten? Heeft de huidige regeling gevolgen voor de verhouding tussen de partijen? Hier wordt voornamelijk gepeild naar de verhouding tussen armere en rijkere partijen. Want daarom draait het toch meestal: wie heeft het meeste slaagkansen, wie beschikt over de meeste/'beste' kennis, knowhow en financiële middelen om een strijd in de rechtbank te winnen? Dat zal meestal de rijkere partij zijn. Of zijn minder gegoede partijen op de dag vandaag goed geholpen door de Wet Verhaalbaarheid van 21 april 2007 en de huidige stand van de rechtshulp?

Deze thesis leent zich dan ook bijzonder goed om duidelijk te schetsen welke de historiek is achter enerzijds de verhaalbaarheid van advocatenhonoraria en anderzijds de rechtshulp tot op de heden. Dat is dan ook wat u in de eerste twee hoofdstukken zal kunnen lezen. In deze hoofdstukken wordt op een beknopte, doch zorgvuldige wijze beschreven hoe beider thema's zich doorheen de jaren hebben ontwikkeld tot op het moment waarop ze zich op de dag van vandaag manifesteren. Ik ga in beide hoofdstukken ook concreet na welke de toepassingsvoorwaarden zijn van huidige regelingen (hoe werkt de verhaalbaarheid, wie komt er voor in aanmerking, wie heeft recht op (gratis) rechtshulp en wat houdt rechtshulp eigenlijk in?)

Verder verbind ik deze gedachten ook aan de theorie van de one-shotters en repeat-players van Marc Galanter. Tot slot krijgen we een analyse van de statistieken van de Federale Overheidsdienst Financiën en een conclusie waarin ik synthetiseer welke de belangrijkste krachtlijnen zijn van deze thesis en enkele voorstellen en aanbevelingen formuleer naar de toekomst toe.

Hoofdstuk 1: Historisch overzicht verhaalbaarheid

1. Evolutie van de verhaalbaarheid van gerechtskosten.

Om een helder zicht te krijgen op de verhaalbaarheid van gerechtskosten is het van onmiskenbaar belang dat we de historiek erachter onder de loep nemen. In dit hoofdstuk is het aldus de bedoeling om de belangrijkste evoluties in rechtspraak en wetgeving te analyseren. Het zijn vooral de arresten van het Hof van Cassatie die in de beginjaren een belangrijke richtinggevende rol hebben gekregen. We kunnen de verhaalbaarheid aan de hand van deze vonnissen en arresten eenvoudig opdelen in enkele periodes.

Een **eerste periode** laat zich afbakenen door het vonnis van het Vredegerecht van Sint-Gillis d.d. 1 oktober 1985. In de periode voorafgaand aan dit arrest bespreken we de invoering van het Gerechtelijk Wetboek en de rechtspraak van het Hof van Cassatie.

De **tweede periode** neemt aanvang met het vonnis van 1 oktober 1985. Na een periode waarin allerlei hoven en rechtbanken zich uitspreken over de verhaalbaarheid merken we opnieuw een evolutie op in de wetgeving, ditmaal met de Wet betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand.¹ Deze wet gaf aanleiding tot een groei in de rechtspraak over verhaalbaarheid van gerechtskosten en advocatenhonoraria en dat betekende dus ook dat er zich een enorme evolutie voordeed van het leerstuk.

Om verder te gaan kunnen we nog een **derde periode** afbakenen die zich laat afgrenzen door het arrest van 2 september 2004 en de gevolgen die daaruit voortvloei(d)en.²

De laatste en **vierde periode** vangt aan bij de Wet betreffende de verhaalbaarheid van erelonen en kosten verbonden aan de bijstand van een advocaat.³

Het verloop van dit hoofdstuk zal ik trachten chronologisch te houden, dit om op overzichtelijke wijze de evolutie aan te tonen die zich in deze materie heeft voorgedaan.

¹ Wet 2 augustus 2002 betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties, BS. 7 augustus 2002.

² Cass. 2 september 2004, *Arr. Cass.* 2004, 1271, concl. Henkes.

³ Wet 21 april 2007 betreffende de verhaalbaarheid van de erelonen en kosten verbonden aan de bijstand van een advocaat, BS. 31 mei 2007.

1.1 De periode voorafgaand aan het arrest van 1 oktober 1985.

In de periode tot aan 1985 kunnen we gerust spreken van een algemene consensus in de rechtspraak. Bijna iedereen was het eens dat er ontkennend diende te worden geantwoord op de vraag of een partij veroordeeld kan worden tot betaling van het ereloon van de advocaat van de winnende partij.⁴ In de aanloopperiode naar 1985 bespreken we enkele toonaangevende cassatiearresten die deze zienswijze bevestigden.

1.1.1 Rechtspraak van het Hof van Cassatie.

Het is vooral in de jaren '50 van de vorige eeuw dat het Hof van Cassatie belangrijke uitspraken deed in gedingen aangaande advocatenhonoraria. Zo bekijken we het arrest van 11 april 1956⁵, het arrest van 11 juni 1956⁶ en het arrest van 29 september 1967.⁷

In het eerste arrest moest het Hof oordelen over buitencontractuele aansprakelijkheid. Het wees het middel af dat aanvoerde dat de dader van een misdrijf volledig vergoeding verschuldigd was voor alle gevolgen die met die fout in noodzakelijk verband stonden. Wanneer een slachtoffer van een misdrijf zich beroept op een advocaat, dan heeft dat enkel tot doel het slachtoffer bij te staan in zijn eis tot herstel van de schade die door het misdrijf veroorzaakt werd. Het beroep op de advocaat is dus geen bestanddeel van de schade. Het honorarium van de advocaat maakte volgens deze zienswijze geen deel uit van de gerechtskosten.⁸

In het arrest van 11 juni 1956 sprak het Hof zich uit over een toerekening van kosten voor technische bijstand die opgenomen waren in de uit te keren onteigeningsvergoedingen. Het Hof was van oordeel dat het oorzakelijk verband tussen de onteigening en de door de onteigende aangevoerde schade een noodzakelijk karakter moeten hebben vooraleer de vergoeding van die schade bij de bewuste onteigeningsschadeloosstelling bijgeteld kan worden. Een vrijwillig beroep op hulp van technisch adviseur vertoont aldus niet het vereiste

⁴ K. Van Kildonck, "Verhaalbaarheid advocatenhonorarium", NjW 2005, 182.

⁵ Cass., 11 april 1956, R.W. 1956-57, 1355.

⁶ Cass., 11 juni 1956, *Pas. 1956, I, 1098*.

⁷ K. Van Kildonck, "Verhaalbaarheid advocatenhonorarium", NjW 2005, 183.

⁸ Cass. 11 april 1956, R.W. 1956-57, 1355.

noodzakelijke karakter. Het Hof besloot in casu dan ook dat onteigende de kosten zelf moest dragen.

Met deze twee arresten leek het Hof een vast standpunt te hebben ingenomen over het leerstuk en dat zorgde er dan ook voor dat er de volgende jaren wat rust heerste hieromtrent. Beroep doen op een advocaat vormt volgens deze visie geen bestanddeel van de schade en kan aldus ook niet begrepen worden onder de vergoedbare schade.

Dit echter tot in 1967. In een arrest van 29 september van dat jaar sprak het Hof zich uit over het vraagstuk of advocatenkosten op de schuldenaar in het geding kunnen worden verhaald. Het hof oordeelde:

“Een algemeen en onbeperkt beding, waardoor elke betwisting door de schuldenaar van zijn verplichting tot betaling, van het ogenblik af dat zij aanleiding geeft tot een rechtsvordering, een verhoging van het verschuldigde met zich brengt, zonder enig onderscheid naar gelang dit verweer van de schuldenaar al dan niet redelijk en aannemelijk is, is in strijd met het recht van eenieder om zich in rechte te verdedigen, recht dat de openbare orde aanbelangt”.

Conclusie was dus dat wanneer zulk een beding zodanig ruim omschreven was, waardoor het een zekere hypotheek plaatste op het recht van verdediging, het ongeldig was.⁹

1.1.2 Inwerkingtreding van het Gerechtelijk Wetboek.

De Wet van 10 oktober 1967 houdende het Gerechtelijk Wetboek¹⁰ luidde a.h.w. een nieuw tijdperk in. Niet langer was het enkel de door het Hof van Cassatie gevestigde rechtspraak de maatstaf voor het regelen van de verhaalbaarheid. Dit gloednieuwe Gerechtelijk Wetboek bevatte namelijk enkele bepalingen die de uitgaven en kosten in een gerechtelijke procedure regelen.¹¹

Uit de bepalingen en de wetsgeschiedenis van het Gerechtelijk Wetboek blijkt dat de wetgever zich verzette tegen de verhaalbaarheid van kosten van juridische bijstand door een advocaat. Het Gerechtelijk Wetboek regelt de rechtsverhouding tussen twee gedingvoerende

⁹ C. Chevalier, *Vademecum Vennootschapsbelasting*, Gent, Larcier, 2009, 709.

¹⁰ Wet 10 oktober 1967 houdende het Gerechtelijk Wetboek, B.S. 31 oktober 1967. Inwerkingtreding van het Ger.W. door K.B.'s; zoals ondermeer het K.B. van 1 februari 1968 betreffende de inwerkingtreding van sommige bepalingen van de Wet van 10 oktober 1967 houdende het Gerechtelijk Wetboek, BS 14 februari 1968.

¹¹ Met name de artikelen 1017 tot 1024 Ger.W.

partijen. Omdat het Ger. W. van toepassing is, is het onmogelijk om op grond van andere bepalingen, zoals regels van contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid de advocatenhonoraria te verhalen. In principe blijven de kosten en erelonen van advocaten ten laste van de partij die ze gemaakt heeft en er is geen mogelijkheid om deze te verhalen op de verliezende partij in een procedure.

De regeling in voornoemde artikelen lag echter wel volledig in lijn met de destijds geldende rechtspraak van het Hof. Artikel 1022 Ger.W. stelde dat er een mogelijkheid is om de kosten van verdediging te verhalen. De verhaalbaarheid van het ereloon van de advocaat werd anderzijds wel nog uitgesloten. Het was dus vanaf dat moment mogelijk voor een partij om aan de rechter te vragen om de in het ongelijk gestelde partij te veroordelen tot vergoeding in verhouding tot de last van haar verdediging.¹²

In het uitvoeringsbesluit van art.1022 Ger.W. werd gesteld dat de vergoedingen bedoeld in die bepalingen niet beoogden om eveneens een vergoeding in te houden van het honorarium van de advocaat.¹³ Deze kosten werden dan eigenlijk uitgesloten van verhaalbaarheid.

Zo werd ook nog eens uitdrukkelijk gesteld in artikel 1023 Ger.W. dat ieder beding tot verhoging van de schuldvordering ingeval deze in rechte zou worden geëist, als niet geschreven beschouwd wordt. Dit had tot resultaat dat zulk een “verhogingsbeding” waarin de schuldvordering werd vermeerderd met de erelonen verschuldigd aan een advocaat in strijd was met 1023 Ger.W.

1.2 Van 1 oktober 1985 Tot aan de wet van 2 augustus 2002.

De reden waarom ik in deze fase van de bespreking het vonnis van 1 oktober 1985 in het licht wens te stellen is omdat dit arrest kan gesitueerd worden in een periode waarin hoven en rechtbanken zich verschillende malen moesten uitspreken over verhaalbaarheid. Het was namelijk zo dat er in de jaren voordien sprake was van een zekere consensus in de rechtspraak.

Die consensus hield in dat men niet aanvaardde dat een partij kon worden veroordeeld tot betaling van het honorarium van de advocaat van de tegenpartij.¹⁴

¹² C. Van Reepinghen, Verslag over de Gerechtelijke Hervorming, BS. 1964, 394-395.

¹³ K.B. 30 november 1970 tot vaststelling van het tarief van de invorderbare kosten bedoeld in artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek, BS 3 december 1970, erratum BS 12 februari 1971.

1.2.1 Vrederecht van Sint-Gillis 1 oktober 1985¹⁵

De vrederechter van Sint-Gillis zette zich af tegen de tot dan toe geldende rechtstraditie. Hij oordeelde dat de kosten die het slachtoffer uitgeeft voor zijn verdediging naar aanleiding van een contractuele wanprestatie van zijn rechtsbijstandverzekeraar wel degelijk een onderdeel uitmaken van de schade. En voor die schade kan vergoeding gevorderd worden.

Advocate Kathleen van Kildonck schetst in een bijdrage in het Nieuw Juridisch Weekblad nr. 100 van 2005 op kritische wijze de argumentatie van de vrederechter om te breken met de traditie:

Eerst en vooral werd gesteld dat de onverhaalbaarheid van het advocatenhonorarium op de verliezende partij geen grondslag vindt in de wet. Een argument dat dreigt in te gaan tegen de bedoeling van de wetgever en de jarenlange traditie die heerst. Zo blijkt uit de parlementaire voorbereiding van het Gerechtelijk Wetboek dat het nooit was voorzien om het honorarium en de advocatenkosten deel te laten uitmaken van gerechtskosten.¹⁶

Een tweede argument van de vrederechter is dat de nationale rechter zich volgens de geldende Europese normen moet gedragen. Aangezien in het procedurereglement van het Hof van Justitie het principe van de verhaalbaarheid van advocatenhonoraria is opgenomen, moet de nationale rechter van de EU-lidstaat dit principe ook toepassen. Zowel VAN KILDONCK als BALATE oordelen dat dit geen voldoende argument is om de toepassing van de verhaalbaarheid van het advocatenhonorarium op nationaal niveau te verantwoorden.¹⁷

Ten derde haalt de vrederechter van Sint-Gillis het argument van de billijkheid aan. In zijn visie is het niet meer dan rechtvaardig dat een winnende partij ontzet wordt van enige financiële lasten na een procedurestrijd voor het gerecht.

¹⁴ K. Van Kildonck, "Verhaalbaarheid advocatenhonorarium", NjW 2005, 183.

¹⁵ Vred. Sint-Gillis 1 oktober 1985, T. Vred. 1987, 51.

¹⁶ Parlementaire voorbereiding van Gerechtelijk Wetboek, Parl. St. Kamer 1965-66, nr. 59/49, 151.

¹⁷ E. Balate, "Les honoraries d'avocat à charge de la partie succombante: facteur d'accès à la justice ou non ? », T.Vred. 1987, (35)39.

Terecht stipt VAN KILDONCK in een conclusie aan dat dit vonnis geen grondverschuivingen met zich meebracht op het vlak van verhaalbaarheid van de advocatenhonoraria, maar het luidde al wel een zekere kentering van de geldende traditie in.¹⁸

Ten tijde van dit arrest werd er ook in rechtsleer veelvuldig geschreven over de verhaalbaarheid van advocatenhonoraria. Zowel voor- als tegenstanders trachtten hun slag thuis te halen door sterke argumenten op tafel te leggen.

Voorstanders, zoals J. RONSE, pleitten dat wanneer men erkent dat een benadeelde ‘redelijkerwijze’ beroep heeft gedaan op een advocaat, de betaling van diens honorarium, een schadepost is die moet worden vergoed wanneer de eis van benadeelde strekt tot schadeloosstelling op grond van artikel 1382 BW. Je kunt namelijk krachtig verdedigen dat zonder de fout van de tegenpartij de cliënt de uitgave niet had moeten doen.¹⁹

Aan de andere kant pleiten de tegenstanders zoals E. BOIGELOT dat men nooit verplicht is om een advocaat te raadplegen en men dus niet onmogelijk kan stellen dat advocatenkosten in noodzakelijk verband staan met de fout. Aldus zou er niet voldaan zijn aan de voorwaarden van artikel 1382 BW. Daaraan wordt nog toegevoegd dat de dader – veroorzaker van de schade – geen uitstaans heeft met de afspraken die tussen advocaat en cliënt worden gemaakt over het te betalen honorarium.²⁰

LINSMEAU treedt nog bij door te stellen dat niet iedere uitgave gedaan naar aanleiding van een onrechtmatige daad ook effectief door die daad werd veroorzaakt. Daarmee bedoelt LINSMEAU dat naar aanleiding van een onrechtmatige daad ook vrijwillige uitgaven gedaan worden die een eigen juridische oorzaak hebben en dus volgens die redenering niet vergoedbaar zijn aangezien ook hier het causaal verband ontbreekt.²¹

¹⁸ K. Van Kildonck, “Verhaalbaarheid advocatenhonorarium”, NjW 2005, 183-184.

¹⁹ J. Ronse, “Schade en schadeloosstelling”, A.P.R. 1984, 315-316.

²⁰ E. Boigelot, “Vers la légalisation prochaine d’un système permettant la répétibilité des frais et honoraires d’avocats, en manière civile et pénale ?”, J.T. 1999, 471-473.

²¹ E. Linsmeau, “La répétibilité des honoraires d’avocat”, R.G.A.R. 1992, nr. 12043.

1.2.2 Naar vergoedbaarheid van advocatenhonoraria toe.

In de jaren na het arrest van 1 oktober 1985 evolueerde de traditie in de rechtspraak meer en meer naar een effectieve verhaalbaarheid van advocatenhonoraria. Niet onbelangrijk in deze evolutie zijn de zogenaamde loondoorbetalingsarresten van 19 en 20 februari 2001.²²

In deze arresten heeft het Hof van Cassatie de leer die stelt dat een wettelijke, reglementaire of contractuele plicht het causaal verband als gevolg van het ingrijpen van een juridische plicht a.h.w. in de vuilbak gegooid. Deze mentaliteitswijziging werd veroorzaakt doordat het Hof problemen vanuit een andere invalshoek begon te bekijken. Daar waar ze normalerwijze de oplossing zochten op het terrein van de causaliteit, deden ze dit bij voormelde arresten vanuit het perspectief van de schade. De regel gold vanaf toen dat het bestaan van een eigen juridische oorzaak, er niet voor kan zorgen dat het causaal verband tussen fout en uitgaven (advocatenhonoraria) verbroken werd.

Zo werd gesteld in voorlaatste overwegende van Ar. nr. C.99.0228.N:

“...Dat immers het bestaan van een contractuele, wettelijke of reglementaire verplichting niet uitsluit dat schade, in de zin van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek ontstaat, tenzij wanneer, blijkens de inhoud of de strekking van de overeenkomst, de wet of het reglement, de te verrichten uitgave of prestatie definitief voor rekening moet blijven van diegene die zich ertoe heeft verbonden of die ze ingevolge de wet of het reglement moet verrichten;

Overwegende dat de omstandigheid dat de overheid statutair verplicht is een wedde te betalen aan de ambtenaren vreemd is aan de vraag of er een oorzakelijk verband bestaat tussen de fout begaan door een derde en de schade die voor de overheid voort vloeit uit de omstandigheid dat zij een wedde moet doorbetalen zonder hiervoor een tegenprestatie te genieten;

Dat het middel berust op een onjuiste rechtsopvatting en aldus faalt naar recht; ”

²² Cass. 19 februari 2001, Ar. C.99.0014.N; Cass. 19 februari 2001, Ar. C.99.0183.N; Cass.19 februari 2001, Ar. C.99.0228.N; Cass. 19 februari 2001, Ar. C.00.0242.N; Cass. 20 februari 2001, Ar. P.98.1629.N.

1.2.3 Bevestiging van de tendens door Cassatie 28 februari 2002²³.

In dit arrest zet het Hof van Cassatie zich volledig af tegen haar vroegere rechtspraak die de vergoedbaarheid van advocatenhonoraria afwees. Hoewel het in dit arrest slechts de verhaalbaarheid van kosten, gemaakt voor een minnelijke tegensprekelijke expertise, betrof, werd er door een groot deel van de rechtsleer toch uit afgeleid dat ook het honorarium van een juridisch raadsman zou kunnen/moeten worden verhaald op de verliezende partij.²⁴

Het is dan ook in navolging van dit arrest dat de Wet betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties werd ingevoerd.²⁵ Dit ook omdat de Europese wetgever de Belgische al in het jaar 2000 had aangemaand om de Richtlijn Betalingsachterstand Handelstransacties om te zetten in nationaal recht.²⁶

STORME haalt aan dat in artikel 6 van de Wet Betalingsachterstand bij handelstransacties wordt bepaald dat de schuldeiser, wanneer diens schuldenaar niet betaalt binnen de in artikel 4 van deze wet bepaalde termijnen, behalve verwijlinteressen ook recht heeft op een schadeloosstelling door de schuldenaar voor alle relevante invorderingskosten ontstaan door de betalingsachterstand, onverminderd het recht op vergoeding van de gerechtskosten in overeenstemming met de bepalingen van het gerechtelijk wetboek. Verder stelt hij dat de kosten van juridische bijstand bij de invordering, relevante invorderingskosten zijn.²⁷

Op grond van deze wet kunnen echter de kosten voor juridische bijstand niet worden teruggevorderd, behoudens de rechtsplegingsvergoeding zoals hierboven vermeld.

²³ Cass. 28 februari 2002, *Arr. Cass.* 2002, 642.

²⁴ W. Geldhof en B. Claessens, "Advocatenhonoraria. Vergoedbare schade?" (noot onder Cass. 28 februari 2002), *NjW* 2002, 342-346; P. Graulus, "Kosten van de verdediging: het Hof van Cassatie neemt een bocht van 180 graden!" (noot onder Cass. 28 februari 2002), *De Verz.* 2002, 704-707; K. Maenhout, *Verhaalbaarheid van erelonen en kosten van advocaten inzake handelstransacties na de wet van 2 augustus 2002*, *R.W.* 2002-03, (613)615; A. Van Oevelen, *Kan een belastingsplichtige het aan zijn advocaat of adviseur betaalde honorarium als een schadepost terugvorderen van de fiscus?*, *A.F.T.* 2003, 229-233.

²⁵ Wet 2 augustus 2002 betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties, *B.S.* 7 augustus 2002.

²⁶ Richtlijn 2000/35/EG van 29 juni 2000 betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties, *Pb.L.* 8 augustus 2000, afl. 200. In deze Richtlijn stond de regel dat een schuldeiser de gerechtskosten en erelonen van zijn advocaat kon verhalen op de in het ongelijk gestelde partij.

²⁷ M. Storme, "De wet van 2 augustus 2002 inzake de betalingsachterstand en de discriminatie inzake de verhaalbaarheid van advocatenkosten", *TPR* 2003, 1077-1078.

Bij het Hof van Beroep te Antwerpen bemerken we nog een laatste stuiptrekking. In een arrest van 24 juni 2003 wordt nog de oude rechtspraak en rechtsleer gevolgd.²⁸ Motivatie was dat er geen bewijs was van een oorzakelijk verband tussen de beweerde schade (betwisting i.v.m. een onteigening van een stuk grond dat belast was met een erfdiensbaarheid non aedificandi) en de onteigening. Louter en alleen omdat het beroep op technische en juridische raadslieden nuttig kan zijn voor de procedure hield volgens het Hof van Beroep te Antwerpen niet in dat die tussenkomst noodzakelijk en inherent aan de onteigening zelf is/was.²⁹

1.3 Het Cassatie arrest van 2 september 2004: de grote doorbraak.

1.3.1 Cassatie 2 september 2004.³⁰

Het principe van de verhaalbaarheid van advocatenkosten kon maar eerst daadwerkelijk zegevieren na het arrest van het Hof van Cassatie van 2 september 2004. In dit arrest wijst het Hof op het feit dat het honorarium van een advocaat (en ook van technische raadslieden) niet beschouwd dient te worden als kosten en uitgaven zoals bepaald in de artikelen 1017 tem 1022 van het Gerechtelijk Wetboek, maar dat dit daadwerkelijk deel uitmaakt van de schade die het gevolg is van een contractuele fout van de eisende partij.³¹

1.3.1.1 De feiten.

Een koppel dat eigenaar was van een woning stelde een aansprakelijkheidsvordering in tegen de architect en de aannemer van deze woning omdat er zich talrijke gebreken voordeden. De rechter van het Hof van Beroep te Luik veroordeelde beiden in solidum tot het betalen van een voorschot van één frank tot vergoeding van de schade bestaande in het bedrag aan kosten en ereloon van de advocaat van het koppel in zoverre deze de rechtsplegingsvergoeding te boven ging. Daarbij kende het Hof van Beroep ook nog een vergoeding toe voor bepaalde kosten van bijstand die experts aan de eigenaars hadden geleverd.³²

²⁸ Antwerpen 24 juni 2003, NjW 2003, 1299.

²⁹ Antwerpen 24 juni 2003, NjW. 2003, 1300; K. Van Kildonck, "Verhaalbaarheid advocatenhonorarium", NjW 2005, 183-184.

³⁰ Cass. 2 september 2004, *Arr. Cass.* 2004, 1271, concl. Henkes.

³¹ Cass. 2 september 2004, J.L.M.B. 2004, 1320; K. Van Kildonck, "Verhaalbaarheid advocatenhonorarium", NjW 2005, 186.

³² Luik 2 november 2000, R.G.A.R. 2003, nr. 13.753.

De architect en aannemer stelden cassatieberoep in. In hun argumentatie stelden ze dat het beroep dat het slachtoffer van een contractuele fout doet op een technisch of juridisch raadsman alleen het bijstaan beoogt van het slachtoffer in de vordering tot herstel van de door die fout veroorzaakte schade; de erelonen van deze raadslieden zijn geen bestanddeel van die schade in de zin van de artikelen 1146 en 1153 van het Burgerlijk Wetboek én kunnen bijgevolg niet aan de aansprakelijke worden aangerekend.

Zoals geweten verwerpt het Hof van Cassatie dit beroep. In haar antwoord neemt het Hof een duidelijk standpunt in. B. DE TEMMERMAN geeft deze argumentatie in zijn bijdrage in het Rechtskundig Weekblad³³ op heldere wijze weer:

- Krachtens artikel 1149 van het Burgerlijk Wetboek moet de schuldenaar bij wanuitvoering van een contractuele verplichting volledig instaan voor het verlies van de schuldeiser en voor de winst die hij heeft moeten derven, behoudens de toepassing van de artikelen 1150 en 1151 B.W.
- De aan de schuldeiser verschuldigde schadevergoeding moet met toepassing van artikel 1151 B.W. alleen dat omvatten wat een noodzakelijk gevolg is van het niet uitvoeren van de overeenkomst.
- Het honorarium en de kosten van een advocaat of van een technisch raadsman die de benadeelde van een contractuele fout heeft betaald, kunnen een verhaalbaar element van zijn schade vormen in zoverre zij dat noodzakelijk karakter vertonen.

Dit arrest bracht niet meteen het meeste duidelijkheid. De onrust in rechtspraak en rechtsleer getuigt hier ruimschoots van. G. HERMANS maakte in een bijdrage in De verhaalbaarheid van kosten van verdediging van F. EVERS en P. LEFRANC genaamd “De terugvorderbaarheid van advocatenkosten: een schets van de standpunten in rechtsleer en rechtspraak.” een overzicht van de rechtspraak die zich na september 2004 ontwikkelde. Zo worden onder meer bijdragen in De Juristenkrant van H. LAMON en P. VAN ORSHOVEN aangehaald.

Omdat duidelijkheid diende te worden geschept, diende ook het toenmalige Arbitragehof (nu Grondwettelijk Hof) zich uit te spreken over het twistpunt. Hugo LAMON stelde in zijn

³³ B. De Temmerman, “De verhaalbaarheid van kosten van juridische bijstand op het knooppunt van aansprakelijkheidsrecht en procesrecht”, RW 2004-05, 1402.

bijdrage in het Nieuw Juridisch Weekblad dat in het arrest van het Arbitragehof van 19 april 2006³⁴ werd aangehaald dat er dringend nood was aan een wetgevend initiatief.³⁵

1.3.2 Procedure Arbitragehof.

Het Arbitragehof oordeelde dat de wetgever dient te voorzien in een concrete invulling van de door het EVRM gewaarborgde beginselen. Zo wordt er gedoeld op het beginsel van toegang tot een rechter en dat van de wapengelijkheid tussen de procespartijen.

Belangrijk in deze discussie is dat de wetgever dient te bepalen tot op welke hoogte er een bijdrage wordt geleverd aan deze beginselen door te voorzien in een mogelijkheid van verhaalbaarheid van advocatenhonoraria. In haar onderzoek zal het Arbitragehof dan beoordelen of er in de zaken die voorliggen partijen op discriminerende wijze worden behandeld.³⁶

Daarbij deed het Hof de vaststelling dat procedurekosten wel degelijk beslissing beïnvloedend zijn om vorderingen al dan niet in te stellen. De wetgever kan volgens het Hof een einde stellen aan die discriminatie door te bepalen in welke mate de verhaalbaarheid van het honorarium en de kosten van een advocaat dienen te worden georganiseerd.³⁷

Wat nog meer druk legde op de Belgische wetgever is het feit dat het Comité van Ministers van de Raad van Europa in een aanbeveling nr. R (81)7 eveneens aanstuurde op een verhaalbaarheid van advocatenhonoraria. De aanbeveling stelde namelijk dat “om de toegang tot het gerecht te vergemakkelijken de winnende partij in beginsel van de verliezende partij vergoeding dient te verkrijgen van haar kosten – incl. advocatenhonoraria – die zij redelijkerwijze heeft gemaakt met betrekking tot de rechtspleging.”³⁸

Niet verwonderlijk dat er meer en meer stemmen opgingen die verzochten om een dringend wetgevend initiatief. Hierop werd er door de Orde van Vlaamse Balies en de Ordre des

³⁴ Arbitragehof 19 april 2006, nr. 2006/57, overw. B.6, RW 2005-06, afl. 41, 1614.

³⁵ Hugo LAMON, “Verhaalbaarheid advocatenkosten. Wet van 21 april 2007”, *NjW* 2007, 434-442.

³⁶ F. Korkmazer en H. Lamon, “Het verhaal van de verhaalbaarheid: het Grondwettelijk Hof heeft gesproken”, CBR Jaarboek, 2008-2009, 48.

³⁷ Arbitragehof 19 april 2006, nr. 2006/57, overw. B.6, RW 2005-06, afl. 41, 1614.

³⁸ P. Smits, *Artikel 6 EVRM en de civiele procedure*, Mechelen, Kluwer 2008, 50.

Barreaux Francophones et Germanophone tegen het einde van 2004 een voorstel uitgewerkt waarbij er enkel onenigheid was over de appreciatiebevoegdheid van de rechter.³⁹

In een bijdrage van 2005 werd verklaard hoe het systeem er idealiter zou moeten uitzien. Concreet werd er gesteld dat het systeem aan de rechtszoekende de mogelijkheid moet geven om op voorhand juist te kunnen inschatten wat de kost zal zijn of wat het te verwachten terugvorderbaar bedrag zal zijn. Hierbij was het voor de OVB van groot belang om de appreciatiebevoegdheid van de rechter grotendeels te schrappen. De reden hiervoor is eenvoudig. Hoe minder appreciatiebevoegdheid van rechter, hoe kleiner de kans op discussie over de verhaalbaarheid van het ereloon.⁴⁰

1.4 De wet van 21 april 2007 en de reparatiewetten van 22 december 2008 en 11 februari 2010.

1.4.1 De wet van 21 april 2007⁴¹

Op 31 mei 2007 werd de Wet Verhaalbaarheid Erelonen gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad en ze trad krachtens artikel 14 ervan in werking op 1 januari 2008. Na een ‘strijd’ van ongeveer 50 jaar was er dus eindelijk een wettelijke verankering voorzien van de verhaalbaarheid van advocatenhonoraria.

Dit was echter maar stilte voor de storm, want meteen na de inwerkingtreding van de Wet Verhaalbaarheid Erelonen werden er volop wetsvoorstellen ingediend in het Parlement. Daarop richtte de toenmalige minister van Justitie, mevrouw Laurette Onkelinx, een werkgroep op om te waken over de toepassing van de Wet en op de amendering ervan.⁴²

³⁹ OVB = Orde van Vlaamse Balies – OBF = Ordre des barreaux francophones et germanophones.

⁴⁰ F. Korkmazer en H. Lamon, “Het verhaal van de verhaalbaarheid: het Grondwettelijk Hof heeft gesproken”, CBR Jaarboek, 2008-2009, 49.

⁴¹ Wet 21 april 2007 betreffende de verhaalbaarheid van de erelonen en de kosten verbonden aan de bijstand van een advocaat, BS 31 mei 2007; KB 26 oktober 2007 tot vaststelling van het tarief van de rechtsplegingsvergoeding bedoeld in artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek en tot vaststelling van de datum van inwerkingtreding van de artikelen 1 tot 13 van de wet van 21 april 2007 betreffende de verhaalbaarheid van de erelonen en de kosten verbonden aan de bijstand van de advocaat, BS 9 november 2007.

⁴² V. Sagaert en I. Samoy, “Kroniek verhaalbaarheid erelonen”, CBR Jaarboek, 2008-2009, 3.

1.4.2 De reparatiewet van 22 december 2008⁴³ en de Wet van 21 februari 2010⁴⁴.

1.4.2.1 Reparatiewet van 22 december 2008.

Die werkgroep resulteerde dan ook meteen in een concrete wetswijziging

De nieuwe tekst van artikel 1022, derde lid Ger. W. werd door deze nieuwe wet als volgt gewijzigd:

“Op verzoek van één van de partijen en op een met bijzondere redenen omklede beslissing, kan de rechter” wordt vervangen door de woorden: “Op verzoek van een van de partijen, *dat in voorkomend geval wordt gedaan na ondervraging door de rechter*, kan deze bij een met bijzondere redenen omklede beslissing ofwel de vergoeding verminderen, ofwel die verhogen, zonder de door de Koning bepaalde maximum- en minimumbedragen te overschrijden.”

Bij zijn beoordeling houdt de rechter rekening met:

- De financiële draagkracht van de verliezende partij;
- De complexiteit van de zaak;
- De contractueel bepaalde vergoedingen voor de in het gelijk gestelde partij;
- Het kennelijk onredelijk karakter van de situatie”.

1.4.2.2 De Wet van 21 februari 2010.

Deze wet brengt nog enkele wijzigingen toe aan het systeem van de verhaalbaarheid van de erelonen en de kosten verbonden aan de bijstand van de advocaat.

In de Memorie van Toelichting bij de nieuwe wet worden de vermeende tekortkomingen van de Wet Verhaalbaarheid van 21 april 2007 toegelicht.⁴⁵ Het is vooral artikel 2 van deze nieuwe wet van 2010 dat grote wijzigingen wenst aan te brengen. Twee nieuwe leden hebben

⁴³ Wet van 22 december 2008 betreffende de verhaalbaarheid van de erelonen en de kosten verbonden aan de bijstand van een advocaat, BS 12 januari 2009.

⁴⁴ Wet van 21 februari 2010 tot wijziging van de artikelen 1022 van het Gerechtelijk Wetboek en 162bis van het Wetboek van Strafvordering en tot opheffing van artikel 6 van de wet van 2 augustus 2002 betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties, BS 11 maart 2010.

⁴⁵ Memorie van toelichting 7 december 2009 bij het wetsontwerp tot wijziging van artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek en artikel 162bis van het Wetboek van Strafvordering.

enerzijds betrekking op het bedrag van de rechtsplegingsvergoeding bij verstek en anderzijds op het feit dat de Staat wordt vrijgesteld van betaling van rechtsplegingsvergoeding.

Wat de regeling van de RPV in een verstekprocedure betreft, is het zo dat volgens de huidige stand van de wetgeving het bedrag van de RPV bepaald wordt door artikel 6 van het KB van 26 oktober 2007. Daarin wordt bepaald dat “Wanneer de zaak wordt afgesloten met een beslissing gewezen bij verstek, en geen enkele in het ongelijk gestelde partij ooit is verschenen, het bedrag van de RPV dat van de minimumvergoeding is.”⁴⁶

In de Memorie van toelichting wordt gesteld dat de rechtsleer en rechtspraak over het algemeen van mening zijn dat deze regeling aanzet tot verstek en onbillijke situaties creëert voor personen die te goeder trouw handelen en wel verschijnen en om die reden het risico loopt dat een hogere RPV wordt toegekend dan wanneer hij te kwader trouw handelt en niet verschijnt. Artikel 6 van het KB van 26 oktober 2007 wordt aldus in aanmerking genomen om te worden opgeheven. Deze problematiek werd ook reeds aangehaald door Stefaan VOET in een bijdrage in het Rechtskundig Weekblad.⁴⁷

Deze wet is echter nog niet in werking getreden. Artikel 6 bepaalt dat dit dient te gebeuren bij KB. Ook wordt gesteld dat het KB van 26 oktober 2007 over het tarief van de RPV nog moet worden aangepast. Al deze wijzigingen zouden dan samen in werking treden.

2. Actuele toepassing.

2.1 De RPV komt toe aan de in het gelijk gestelde partij die zich liet bijstaan door een advocaat.

Voor we konden terugvallen op de huidige Wet Verhaalbaarheid werd door de wetgever bepaald dat de RPV geen dekking kon zijn van de kosten en erelonen van advocaten. Deze regel was gegrond op de bezorgdheid dat rechters zich zouden inlaten met het ereloon van de advocaat en er in feite toezicht op zouden gaan uitoefenen. Dit zou volgens de wetgever regelrecht in strijd zijn met de vrijheid van de advocaat om zijn ereloon zelf te bepalen.⁴⁸

⁴⁶ S. VOET en P. Taelman, “De verhaalbaarheid van de advocatenhonoraria: analyse van een aantal knelpunten na één jaar toepassing”, in P. VAN ORSHOVEN (ed.), *De proceswetten van 2007 – Les lois de procédure de 2007 ... revisited!*, Brugge, Die Keure 2009, 189-192.

⁴⁷ S. Voet, “Enkele praktische knelpunten bij de toepassing van de wet van 21 april 2007 betreffende de verhaalbaarheid van kosten en erelonen van advocaten”, RW 1 maart 2008, 1134.

⁴⁸ J. Lambers en J. Spits, “Rechtsplegingsvergoeding”, Res et jura immobilia 2008, afl. 3, 290.

Onder de huidige Wet Verhaalbaarheid komt aan de in het gelijk gestelde partij een forfaitaire tegemoetkoming toe die (een deel van) de kosten en erelonen van de advocaat moet compenseren. Deze vergoeding krijgt de naam “rechtsplegingsvergoeding” mee.⁴⁹ Krachtens artikel 1018, 6° van het Gerechtelijk Wetboek behoort de RPV tot de ‘kosten’ in een procedure.

De voorwaarden voor het verkrijgen van de rechtsplegingsvergoeding zijn duidelijk. Zo kan enkel een partij die zich liet bijstaan door een advocaat aanspraak maken op de RPV.⁵⁰

Hierbij dient abstractie te worden gemaakt van kosten voor een technisch raadsman. Deze kosten vallen logischerwijze niet onder de RPV. Sinds de arresten van 2 september 2004 en 16 november 2006 zijn deze kosten integraal verhaalbaar op de verliezende partij. Rechtsgrond hiervoor zijn de artikelen 1151 of 1382 B.W.⁵¹ In een arrest van het Grondwettelijk Hof werd het verschil tussen advocaten en technische raadgevers nog gerechtvaardigd. Reden hiervoor was de verschillende plaats die door beide karakters wordt ingenomen in het proces.⁵²

Al mag het logisch volgen uit de regel, toch moet er met nadruk worden op toegezien dat de RPV toekomt aan de partij en niet aan de advocaat. Deze regel geldt natuurlijk behoudens andersluidende afspraken tussen beider partijen.⁵³

⁴⁹ Artikel 1022 van het Burgerlijk Wetboek. Afgekort: RPV

⁵⁰ Hierbij dient in de zijlijn ook volgende problematiek te worden vermeld: De RPV komt enkel en alleen toe aan diegene die zich liet vertegenwoordigen door een advocaat. Wanneer de in het gelijk gestelde partij zich aldus liet vertegenwoordigen door een vakbondsafgevaardigde, heeft die geen recht op een RPV. Het Grondwettelijk Hof sprak zich in een arrest van 18 december 2008 uit over deze materie. In essentie kwam de uitspraak van het Grondwettelijk Hof er op neer dat er tussen een partij die door een advocaat, resp. door een vakbondsafgevaardigde wordt verdedigd, een verschil bestaat dat op een objectief criterium berust.

⁵¹ Grondwettelijk Hof 5 februari 2009, , nr. 15/2009, BS 20 maart 2009.

⁵² Grondwettelijk Hof 18 december 2008, nr. 182/2008, BS 22 januari 2009.

⁵³ H. Lamon, “Verhaalbaarheid van advocatenkosten Wet van 21 april 2007”, NjW 2007, p.436, nr.7.

2.2 Bepaling van het bedrag van de RPV.

Voor het bepalen van de rechtsplegingsvergoeding dient er te worden gekeken naar de hoogte van de vordering. Vroeger gebeurde de bepaling van de lage bedragen van de RPV op basis van het K.B. tot vaststelling van het tarief van de invorderbare kosten bedoeld in artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek.⁵⁴

Op grond van artikel 2, laatste lid van het KB van 26 oktober 2007⁵⁵ moet het bedrag van de vordering worden vastgesteld in overeenstemming met de artikelen 557 tot 562 en 618 Ger.W. in verband met de bepaling van de bevoegdheid en de aanleg.

Op grond van artikel 8 van het KB van 26 oktober 2007 dienen de RPV'en te worden geïndexeerd telkens het indexcijfer van de consumptieprijzen stijgt of daalt met 10 punten t.o.v. het indexcijfer 105,78 (basiscijfer 2004). Aangezien het indexcijfer van februari 2011 op 116,33 lag, had dit tot gevolg dat de RPV'en vanaf 1 maart 2011 werden verhoogd met 10%. Volksvertegenwoordiger Sonja BECQ stelt dat de drempel om naar de rechtbank vergroot wordt door deze index aanpassing. Door enkel de RPV'en te verhogen en niet de basisbedragen op basis waarvan de RPV wordt bepaald ontstaat volgens haar een nefast effect. Zij verzoekt dan ook een dringend ingrijpen van de regering om dit euvel op te vangen.⁵⁶

Om de berekening te kunnen maken moeten procespartijen uitdrukkelijk en gedetailleerd opgave doen van de door hen gemaakte gerechtskosten.⁵⁷ Het Hof van Cassatie besliste hieromtrent nog dat een rechter énkél die kosten kan vereffenen die door de partijen zijn opgenomen in de opgave.⁵⁸

In **bijlage 3** wordt weergegeven welke de bedragen van de rechtsplegingsvergoedingen zijn na de indexaanpassing die werd doorgevoerd op 1 maart 2011.

⁵⁴ KB 30 november 1970 tot vaststelling van het tarief van de invorderbare kosten bedoeld in artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek, BS 3 december 1970.

⁵⁵ KB 26 oktober 2007 tot vaststelling van het tarief van de rechtsplegingsvergoeding, BS 9 november 2007.

⁵⁶ S. Becq, Drempel om naar rechtbank te stappen vergroot, www.sonjabecq.be/nieuws/drempel-om-naar-rechtbank-te-stappen-vergroot.html, (consultatie 25 maart 2010).

⁵⁷ S. VOET en P. Taelman, "De verhaalbaarheid van de advocatenhonoraria: analyse van een aantal knelpunten na één jaar toepassing", in P. VAN ORSHOVEN (ed.), *De proceswetten van 2007 – Les lois de procédure de 2007 ... revisited!*, Brugge, Die Keure 2009, 161.

⁵⁸ Cass. 16 december 2004, Arr.Cass. 2004, 2054.

In concreto komt dit er dan op neer dat een verliezende partij, in een geschil met een waarde tussen 10.000 € en 20.000 € in principe 1.1210 € verschuldigd zal zijn aan de in het gelijk gestelde partij. De rechter kan dit bedrag nog bijsturen (zowel positief als negatief) zodat het uiteindelijke verschuldigde bedrag ofwel 687,50 € ofwel 2.750,00 € kan bedragen.

Geschillen met een waarde hoger dan 1.000.000 € zullen de in het ongelijk gestelde partij 16.500,00 € kosten als de rechter het basisbedrag hanteert. Het minimumforfait in dit geval bedraagt 1.100 € en het maximumforfait bedraagt op heden 33.000,00 €.

Valt het voor dat we te maken hebben met een zaak die niet in geld waardeerbaar is, dan worden volgende bedragen gehanteerd: een basisforfait van 1.320,00 € dat kan worden verminderd tot 82,50 € of vermeerderd tot 11.000,00 €.

Op grond van artikel 1022 lid 3 van het Gerechtelijk Wetboek iuncto artikel 7 Wet Verhaalbaarheid Honoraria zal de rechter kunnen afwijken van het basisbedrag. Hiervoor geldt wel de voorwaarde dat minstens één van de partijen hierom verzoekt en natuurlijk moet de rechter dit doen in een met bijzondere redenen omklede beslissing. De rechter kan dit dus niet ambtshalve.⁵⁹

Wat de rechter wel ambtshalve kan, is het omslaan van de kosten wanneer de partijen onderscheidenlijk betreffende enig verschilpunt in het ongelijk zijn gesteld. Dit staat vermeld in artikel 1017, vierde lid van het Gerechtelijk Wetboek.⁶⁰

De geldige redenen om te kunnen afwijken van het basisbedrag staan vermeld in artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek⁶¹:

- *De financiële draagkracht van de verliezende partij:*

Dit is het geval wanneer een veroordeling tot de RPV tot een situatie leidt die duidelijk onrechtvaardig zou zijn voor personen die zich in een moeilijke financiële situatie bevinden. Hierbij werd in een Advies van de Hoge Raad voor justitie terecht gewezen op het gevaar van de zogenaamde deep-pocket benadering. Hier duidt men dan op die partijen die zich minder

⁵⁹ J. Lambers, J. Spits, "Rechtsplegingsvergoeding", *Res Jur. Imm.* 2008, afl. 3, 292.

⁶⁰ J. Van Doninck, Het omslaan van de gedingkosten en de nieuwe rechtsplegingsvergoeding: as you like it?, *RW* 2009-2010, 306.

⁶¹ S. VOET en P. Taelman, "De verhaalbaarheid van de advocatenhonoraria: analyse van een aantal knelpunten na één jaar toepassing", in P. VAN ORSHOVEN (ed.), *De proceswetten van 2007 – Les lois de procédure de 2007 ... revisited!*, Brugge, Die Keure 2009, 176-187.

vermogen te doen dan ze in werkelijkheid zijn, om op die manier aan een veroordeling te kunnen ontsnappen.⁶²

- *De complexiteit van de zaak:*

Deze voorwaarde spreekt voor zich. Complexe zaken behoeven nu eenmaal een meer uitgebreide procedure en dat is vanzelfsprekend een stuk duurder dan minder complexe zaken. Weinig complexe zaken, zoals homologaties, kunnen dan weer tot vermindering aanleiding geven.

- *De contractueel bepaalde vergoedingen voor de in het gelijk gestelde partij:*

- *Het kennelijk onredelijk karakter van de situatie:*

In een recent arrest van het Hof van Cassatie van 24 juni 2010⁶³ werd nog een belangrijke beslissing genomen over de interpretatie van het “*kennelijk onredelijk karakter van de situatie*”. De proceshouding van de in het ongelijk gestelde partij is dus geen *zelfstandig* criterium waarmee de rechter rekening kan houden bij de verhoging van de rechtsplegingsvergoeding.

Wel kan hij conform het derde lid van artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek rekening houden met het “*kennelijk onredelijk karakter van de situatie*” en mag hij, volgens het Hof van Cassatie, rekening houden met de proceshouding van een van de partijen in andere gedingen “*als een element van een onredelijke situatie*”. De rechter kan dus enkel via de omweg van het “*kennelijk onredelijk karakter van de situatie*” rekening houden met de proceshouding van de in het ongelijk gestelde partij om de rechtsplegingsvergoeding te verhogen. Met het arrest van 24 juni 2010 lijkt het Hof van Cassatie terug te komen op zijn eerdere rechtspraak. In een arrest van 4 juni 2009 weigerde het Hof immers een arrest van het hof van beroep te Brussel te vernietigen waarin het basisbedrag van de rechtsplegingsvergoeding werd verhoogd omwille van de proceshouding van de in het ongelijk gestelde partij. In die zaak bleek niet dat het hof van beroep de proceshouding had gekwalificeerd als een “*kennelijk onredelijke situatie*”.

⁶² Advies van de Hoge Raad voor justitie ‘over de wetsvoorstellen inzake verhaalbaarheid: terugbetaling van kosten en erelonen van advocaten’ van 25 januari 2006, p.17.

⁶³ Cass. 24 juni 2010, AR C090425N.

Eveneens wordt in dat artikel 1022 Ger.W. gesteld dat indien de in het ongelijk gestelde partij van tweedelijns juridische bijstand geniet, de RPV dan wordt vastgelegd op het door het KB bepaalde minimum, tenzij in geval van een kennelijk onredelijke situatie.⁶⁴

Indien de persoon die juridische bijstand geniet zijn proces wint, dan zal de advocaat van deze partij de RPV ontvangen. Dit dient hij dan te melden aan het Bureau voor Juridische Bijstand in een verslag. Het bedrag van de RPV zal dan worden afgetrokken van de vergoeding die hij van de staat ontvangt.⁶⁵

Het laatste lid van artikel 1022 Ger.W. vermeldt dat niemand boven het bedrag van de rechtsplegingsvergoeding kan worden aangesproken tot betaling van een vergoeding voor de tussenkomst van de advocaat van een andere partij.⁶⁶

2.3 Toepassingsgebied van de rechtsplegingsvergoeding.

2.3.1 In burgerlijke zaken.

Hier kan eenvoudigweg gesteld worden dat de regeling inzake verhaalbaarheid van kosten en erelonen van advocaten, van toepassing is op alle zaken die onder het toepassingsgebied vallen van het Gerechtelijk Wetboek.⁶⁷

Let wel op dat dit per uitzondering niet geldt voor de procedures voor het Hof van Cassatie, waarvoor men moet terugvallen op de regeling die wordt voorgeschreven door artikel 1111 van het Gerechtelijk Wetboek.

2.3.2 In strafzaken.

Hier spreekt men in de rechtsleer van een copernicaanse omwenteling. Reden hiervoor is dat het vroegere systeem van de rechtsplegingsvergoeding in haar geheel niet van toepassing was op strafzaken. De huidige regeling is echter wel op sommige gevallen van toepassing.

⁶⁴ Artikel 1022, lid 4 van het Gerechtelijk Wetboek; Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, Verslag Armoedebestrijding 2008-2009, 49-50.

⁶⁵ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, Verslag Armoedebestrijding 2008-2009, 49-50.

⁶⁶ Artikel 1022 laatste lid van het Gerechtelijk Wetboek.

⁶⁷ Dit zijn dan alle procedures, uitgezonderd de administratieve procedures bij bv de Raad van State, of procedures tot nietigverklaring voor het Grondwettelijk Hof.

De wetgever heeft de verhaalbaarheid dan wel uitgebreid tot de strafzaken, zij het op een beperkte wijze. Ze blijft namelijk beperkt tot relaties tussen beklagde en de burgerlijke partij. Het is dan zo, dat wanneer de beklagde of de persoon die voor het misdrijf burgerrechtelijk aansprakelijk is, wordt veroordeeld tot het betalen van een vergoeding aan de burgerlijke partij, hij eveneens zal worden veroordeeld tot het betalen van de RPV.

Reden hiervoor is dat zogenaamde grondwetspecialisten hadden gewezen op het feit dat dit de onafhankelijkheid van het O.M. zou kunnen aantasten. Zij zouden immers afgeschrikt kunnen zijn voor het voor de rechter brengen van verdachten uit vrees voor zwaarwichtige nadelige budgettaire gevolgen voor de overheid. Wat wordt gezegd is, dat het O.M. mogelijks tekort zou kunnen schieten in haar opdracht om de door de strafwet voorgeschreven bescherming van de maatschappelijke belangen te garanderen.⁶⁸

Hoofdredekenen voor die beperkte toepassing zijn dus:

- Bescherming van budgettaire belangen van de overheid
- Minder snel vrijspraak door rechters van verdachten vanwege de vrees voor financiële aderlating

In een interview met Meester Eric Van der Mussele trachtte ik te achterhalen wat zijn standpunt is over deze problematiek. Hieruit bleek dat Dhr. Van Der Mussele voorstander is van een uitbreiding van de financiële vergoeding voor winnende particuliere partijen in processen tegen de overheid. Dit zou de overheid dan meer responsabiliseren en mogelijks aansporen om bedachtzamer om te gaan met de beschikbare budgetten.⁶⁹

2.3.3 Wat met de cliënt die juridische tweedelijnsbijstand geniet?

Hier is het enerzijds zaak om te vermijden dat een advocaat tweemaal vergoed wordt voor zijn geleverde prestaties. Hij zou anders zowel vergoedingen ontvangen via de overheidssubsidie voor pro-Deo zaken als via de rechtsplegingsvergoeding opgelegd aan de in het ongelijk gestelde partij.

Anderzijds moet ook worden gewaakt over het feit dat een rechtzoekende die beroep doet op juridische tweedelijnsbijstand geen RPV ontvangt wanneer hij in het gelijk wordt gesteld door

⁶⁸ Advies van prof. Dr. Marc Verdussen (UCL) aan de Ordre des Barreaux francophones et germanophone van 15 februari 2006.

⁶⁹ Interview met Dhr. Eric Van Der Mussele: zie BIJLAGE 1

de rechter. De wetgever regelde dit probleem in artikel 508/19, §2 lid 1 van het Gerechtelijk Wetboek. Hier staat vermeld dat de advocaat in dat geval de RPV moet innen en hiervan vermelding moet maken in het verslag dat hij dient over te maken aan het bureau voor juridische bijstand. Dit bedrag zal dan afgehouden worden van het bedrag dat de advocaat krijgt voor zijn prestaties geleverd in het kader van de juridische tweedelijnsbijstand.⁷⁰

Hoofdstuk 2. Rechtshulp.

In dit hoofdstuk tracht ik voor u een helder beeld te scheppen van de evolutie die zich heeft afgetekend op het vlak van rechtshulp. Hierbij kijken we niet enkel naar hoe rechtshulp zich vandaag de dag manifesteert, maar ook hoe dit in het verleden is ontstaan en is ontwikkeld.

1. Definiëring en de criteria

Om aan te vangen met dit hoofdstuk is aangewezen om tot een definitie te komen van het begrip ‘rechtshulp’. Wat dienen we eronder te verstaan en wat houdt het allemaal in?

1.1 Wettelijke grondslag.

Rechtshulp werd uitgebreid opgenomen in onze Belgische wetgeving. Hier volgt een overzicht van de relevante bepalingen:

- Artikel 23 van de Grondwet
- Artikel 508/1 – 508/23 en artikel 664 – 699 van het Gerechtelijk Wetboek
- Wet van 23 november 1998 betreffende de juridische bijstand.⁷¹
- Koninklijk Besluit van 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand⁷²
- Koninklijk Besluit van 20 december 1999 tot bepaling van de nadere regels inzake erkenning van de organisaties voor juridische bijstand, alsook betreffende de

⁷⁰ H. Lamon, “Verhaalbaarheid van advocatenkosten Wet van 21 april 2007”, NjW 2007, p.441, nr.26.

⁷¹ Wet 23 november 1998 betreffende de juridische bijstand, BS 22 december 1998.

⁷² KB 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, BS 12 december 2003.

samenstelling en de werking van de commissie voor juridische bijstand en tot vaststelling van de objectieve criteria van subsidiering van de commissies voor juridische bijstand.⁷³

1.2 Omschrijving van het begrip

Zoeken we naar de betekenis van het begrip dan komen we in Van Dale bij het volgende terecht:

- **rechts•hulp** de; v(m) advies, hulp in juridische aangelegenheden

Rechtsbijstand kan gedefinieerd worden als “elk middel dat ter beschikking van een persoon kan staan om hem daadwerkelijk toegang te verschaffen tot een rechterlijke instantie wanneer hij onvoldoende financiële middelen heeft om de kosten van een procedure te dragen.”⁷⁴

Een andere traditionele omschrijving wordt gehanteerd door BREDA en STEVENS en luidt: “rechtshulp is het verlenen van diensten in probleem- of conflictsituaties die met behulp van rechtsregels en/of juridische procedures kunnen worden behandeld.”⁷⁵

Zoals kan worden afgeleid uit deze definities vormt rechtshulp een grondvoorwaarde om de toegang tot het recht voor vele mensen uit onze maatschappij mogelijk te maken. Het recht moet voor iedereen op een gelijke wijze toegankelijk zijn.⁷⁶

Het is in deze nog van belang om te duiden op het onderscheid dat al eens wordt gemaakt tussen “rechtshulp” enerzijds en “sociale rechtshulp” anderzijds. Wanneer we het over rechtshulp hebben, dan doelen we op zowat elke vorm van juridische bijstand. Dit kan juridische bijstand zijn, verschaft door deskundigen, om conflictsituaties te voorkomen of om deze te beslechten. Deze deskundigen kunnen advocaten, notarissen, bedrijfsjuristen, gerechtsdeurwaarders, welzijnsorganisaties zijn. Sociale rechtshulp vormt in feite slechts een gedeelte van het totaalaanbod van rechtshulp.

⁷³ KB 20 december 1999 tot bepaling van de nadere regels inzake erkenning van de organisaties voor juridische bijstand, alsook betreffende de samenstelling en de werking van de commissie voor juridische bijstand en tot vaststelling van de objectieve criteria van subsidiering van de commissies voor juridische bijstand, BS 30 december 1999.

⁷⁴ X., *Rechtsbijstand – België*, http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_aid/legal_aid_bel_nl.htm, (consultatie 14 maart 2011).

⁷⁵ J. Breda en A. Stevens, *Rechtshulp aan marginalen, Brussel, Nationaal Onderzoeksprogramma Sociale Wetenschappen*, 1981.

⁷⁶ C. Driesen, G. Franssen, S. Gibens en J. Van Houtte, *Naar een meer performante rechtshulp. Een rechtsvergelijkende en rechtssociologische studie*, Larcier Gent, 2006, 6.

2. Historisch overzicht – Hoe is rechtshulp gegroeid?

In dit onderdeel wens ik nader in te gaan op de evolutie die de rechtshulp doorheen de jaren heeft doorgemaakt. Ruwweg kan de organisatie van rechtshulp historisch geschetst worden in vijf periodes.

2.1 1^e periode: tot 1970

HUBEAU en PARMENTIER beschrijven deze periode als monolithisch. Dit komt er in feite op neer dat er geen rechtshulp werd aangeboden naast de traditionele rechtshulpverleners. Gesteld wordt dat het enige alternatief voor de commerciële rechtshulp het binnen elke balie ingerichte Bureau voor Consultatie en Verdediging was.⁷⁷ Deze bureaus werden opgericht bij de hervorming van het Gerechtelijk Wetboek in 1967.⁷⁸

Had je nood aan juridisch advies, dan was je ofwel aangewezen op een advocaat, ofwel kon je dus terecht bij bovenvermeld Bureau voor consultatie en verdediging bij de balie. Om in aanmerking te komen voor hulp van het BCV golden wel strikte voorwaarden.⁷⁹

Drie factoren zorgden er volgens bovenvermelde auteurs voor dat de nood aan een meer gevestigde vorm van rechtshulp groter werd: een status quaestionis van de traditionele rechtshulpverlening en van het rechtsonderwijs op dat ogenblik en ook enkele buitenlandse ervaringen.

Tijdens deze periode kreeg de advocatuur ook meermaals kritiek. De reden hiervoor was het afnemend aantal advocaten en daarbij ook het slinkende aantal pro-Deo zaken. De consultaties (bijstand) werden dan ook voornamelijk voorzien door de advocaat-stagiairs. Minder gunstig was ook het feit dat de consultaties niet steeds kosteloos waren, dit door de vele van elkaar verschillende regelingen die de balies er op nahielden. Van

⁷⁷ B. Hubeau en S. Parmentier, "Sociale rechtshulp : algemene ontwikkelingen", in Mertens, J. (ed.), *Welzijnszorg*, Antwerpen, Van Loghum Slaterus, 1990, 5.

⁷⁸ C. Driesen, G. Franssen, S. Gibens en J. Van Houtte, *Naar een meer performante rechtshulp. Een rechtsvergelijkende en rechtssociologische studie*, Larcier Gent, 2006, p. 59.

⁷⁹ S. Parmentier, "Rechtshulp en toegang tot het recht: nieuwe oplossingen voor oude problemen", in Cuypers, D. en Hubeau, B. (eds.), *De stand van de rechtsbijstand*, Brugge, Die keure, 2005, 188.

overheidsvergoeding was er destijds nog geen sprake, dus tot dan bleef het ook zo dat rechtshulp niet echt toegankelijk was.⁸⁰

2.2 2e periode: 1970-1980

In de jaren '70 groeide meer en meer de bewustwording dat de juridische dienstverlening niet meer beantwoordde aan de maatschappelijke noden. Het waren dan ook kritische rechtenstudenten en vooruitstrevende advocaten (ook wel de 'juridische activisten' genoemd) die het heft in eigen handen trachtten te nemen. Deze groep activisten verzette zich uitgesproken tegen de manier waarop de juridische bijstand door advocaten werd uitgevoerd en ze eisten dan ook verandering. Deze verandering effectueerde zich in het oprichten van wetswinkels en meer sociale bewegingen.

Primair doel van deze activisten bestond er in om het algemeen welzijn van de rechtzoekende voorop te stellen. Zo werd er gesteld dat deze niet enkel geconfronteerd werd met financiële drempels, maar ook met culturele, sociale en psychologische drempels.⁸¹

In die jaren leek de advocatuur dus haar visie op de zaken te wijzigen. Toenmalig stafhouder Van Den Heuvel legde in zijn preadvies voor het Congres van Mechelen voor het Verbond van Belgisch Advocaten dan ook de nadruk op de mogelijkheid om misschien een vorm van staatstussenkomst te voorzien voor de stagiairs. Dit leek ook voor de Orde van Advocaten een goede oplossing te zijn om voor het teveel aan afgestudeerden in de rechten een aanvullende verloning te verschaffen bovenop hun magere loon als advocaat-stagiair.

Een andere maatregel om de druk een beetje van de schouders van de advocaat-stagiairs te halen, is om ook de mogelijkheid vrij te houden voor vrijwillige juridische hulp verleend door advocaten.⁸²

Op een congres van Belgische Advocaten in 1976 te Gent sprak de heer Van Malleghem (toenmalig stafhouder) zich uit over het rechtshulpsysteem zoals dat destijds in België gekend was. Van Malleghem was voorstander van een vergoeding door de staat hetzij via eigen middelen, hetzij via een volksverzekering. Het meest was hij voorstander van een rechtstreekse staatsfinanciering ofwel aan de balies ofwel aan een staatsinstantie. Op dat

⁸⁰ S. Gibens, "Rechtshulp in België: eindelijk in de startblokken?", in K. Van Aeken en F. Van Loon (red.), *De toekomst van de rechtssociologie in het justitieel beleid*, UFSIA, Antwerpen, 2001, 205.

⁸¹ S. Gibens, "Rechtshulp anno 2005: de afwezigheid van een traditie", in: F. Evers en P. Lefranc (eds.), *De verhaalbaarheid van de kosten van verdediging en wat met de toegang tot de rechter? Rechtshulp op de helling*, Brugge, Die Keure, 17.

⁸² *Ibid.*, 17.

moment in de tijd werd het echter niet als haalbaar beschouwd om vergoedingen te voorzien voor advocaten zodat zij kosteloze juridische bijstand konden verlenen.⁸³

In de plaats daarvan stelde men wel enkele maatregelen voor die op korte termijn wel gunstige gevolgen konden teweegbrengen voor rechtzoekenden. Zo werd er bijvoorbeeld gepleit voor het bepalen van algemene normen voor rechtsbijstand en voor het vereenvoudigen van nodige bewijsstukken. In extremis werd er zelfs gedacht aan het opstellen van een lijst van vrijwillige advocaten die zelf de aanvraag voor juridische bijstand, voorzien van een verklaring van het mindervermogene, zal indienen bij het Bureau voor Consultatie en Verdediging. Ook was Van Malleghem voorstander om BCV's te hervormen. Dit wenste hij te bereiken door centralisatie.⁸⁴

In 1975 tekenen we ook nog een evolutie op. Voormalig Minister Vanderpoorten richtte toen een commissie, genaamd Krings, op.⁸⁵ Deze commissie had als doel het vergoeden van leden van de balie die de bijstand op zich namen. Als gevolg hiervan werd in de Senaat het wetsontwerp van de regering besproken op 8 januari 1980. Een wet die op 9 april 1980 zou worden afgekondigd en in het B.S. verscheen op 30 april 1980. Hierbij dient ook nog gezegd dat de eerste uitbetaling van vergoedingen op zich liet wachten tot in 1983.⁸⁶

2.3 3e periode: tot 1990

In de jaren '90 komt de goedkope rechtshulp weer op de agenda. De Wet van 13 april 1995 breidde bijvoorbeeld de pro-Deo vergoeding uit tot tableau advocaten.⁸⁷ Aan deze wet werd uitvoering gegeven d.m.v. het KB dat vanaf 2 september 1997 in werking trad.⁸⁸

De wetswinkels die zich in het begin een allesomvattende dienstverlening aanmaten, gingen zich soms meer toespitsen op bepaalde rechtsdomeinen. In de jaren '80 verliep het met de wetswinkels ook niet meer van een leien dakje. Ze kampten met tal van crisissen, zo ook op

⁸³ Ibid., 18.

⁸⁴ Ibid., 18.

⁸⁵ Ibid., 19.

⁸⁶ Parl.St., Senaat 1977-1978, zitting van 22 september 1978, nr. 457; S. Gibens, "Rechtshulp in België: eindelijk in de startblokken?", in K. Van Aeken en F. Van Loon (red.), *De toekomst van de rechtssociologie in het justitieel beleid*, UFSIA, Antwerpen, 2001, 208-209.

⁸⁷ Wet 13 april 1995 tot wijziging van de artikelen 455 en 455bis van het Gerechtelijk Wetboek, BS 2 juni 1995.

⁸⁸ KB 23 mei 1997 tot vaststelling van de voorwaarden voor de toekenning, het tarief en de wijze van uitbetaling van de vergoeding verleend aan de advocaten ter uitvoering van de artikelen 455 en 455bis van het Gerechtelijk Wetboek, BS 2 september 1997.

inhoudelijk vlak. Meer en meer kwam men tot het besef dat juridische bijstand voor iedereen toegankelijk moest zijn, met extra aandacht voor de armsten in de maatschappij.⁸⁹

Wat het meest in hun nadeel sprak, was dat de juridische activisten een gebrek hadden aan een structuur om hun acties te coördineren. Hoewel er diverse pogingen ondernomen werden, zoals de Vereniging van Rechtshulp en Nationale Federatie van Wetswinkels, slaagde men er nooit in iets te bestendigen. Dit kwam omdat de initiatieven meermaals berustten op particulier initiatief en niet door een grote georganiseerde groep. Daarbij dient ook nog worden gezegd dat de wetswinkels niet zo toegankelijk waren dan ze zelf initieel hadden gedacht te zullen zijn.

Desondanks het feit dat de sociale rechtshulpbewegingen niet het gewenste effect ressorteerden en meer en meer naar de achtergrond verdwenen in de jaren '80, hebben ze toch een merkbare invloed gehad. Zo werd de nadruk op de eerstelijnsbijstand vergroot. Hierdoor kregen zaken als advies, informatieverstrekking meer aandacht. Rechtshulp ging dus net iets verder dan procesbijstand alleen. Belangrijk in deze periode is ook de aanzet tot de wettelijke opstart van de staatshervorming. Die liet zich voornamelijk kenmerken door de overheveling van persoonsgebonden zaken naar de gemeenschappen en gewesten.⁹⁰

2.4 4e periode: de jaren rond de wet van 23 november 1998

De jaren '90 zijn ook niet meteen de meest rustige jaren voor de balies. Door de blijvende toename van het aantal advocaten wordt de eis voor een betere organisatie naar de overheid toe steeds groter. De staking van advocaat-stagiairs in 1991 was dan ook het onvermijdelijke gevolg. Hun eis was dan ook een betere organisatie van de juridische bijstand door de overheid.

Het was dan ook op 8 april 1991 dat toenmalig minister van Justitie, Lorette Onkelinx, en de heer Mayeur een wetsvoorstel indienden betreffende de rechtsbijstand.⁹¹ In dit wetsvoorstel werd een verwijzing gemaakt naar het systeem van de rechtsbijstand in de Europese

⁸⁹ Rechtshulp anno 2005: de afwezigheid van een traditie? De 3^e periode: het wegdeemsteren vna de contestatie

⁹⁰ S. Gibens, "Rechtshulp anno 2005: de afwezigheid van een traditie", in: F. Evers en P. Lefranc (eds.), *De verhaalbaarheid van de kosten van verdediging en wat met de toegang tot de rechter? Rechtshulp op de helling*, Brugge, Die Keure, 20-21.

⁹¹ Wetsvoorstel (L. Onkelinx en Mayeur) betreffende de rechtsbijstand, Parl. St. Kamer, gewone zitting 1990-91, 1588/1, 1-17.

buurlanden alsook in Québec. Het systeem zou in de toekomst kosteloze bijstand voorzien voor al diegenen wier inkomen onder een bepaalde grens kwam te liggen. Het “Centrum voor rechtsbijstand⁹²” zou deze organisatie op zich moeten gaan nemen.

En volgend wetsvoorstel, gedaan door mevrouw Corbisier-Hagon en de heer Beaufays, werd neergelegd in de Kamer op 10 april 1991. Het voorstel hield een verzoek tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek in, meer bepaald de juridische rechtsbijstand aan minvermogenden.⁹³ Jammer genoeg ressorteerden deze wetsvoorstellen niet de gewenste gevolgen.

In 1995 echter bemerken we wel enkele aanpassingen aan het Gerechtelijk Wetboek. Het was het artikel 455 van het Gerechtelijk Wetboek dat nogmaals werd gewijzigd. De wijziging hield in dat in het artikel het woord advocaten-stagiairs werd vervangen door “advocaten”. Hierdoor werd de staatsvergoeding uitgebreid tot alle advocaten. Het zou echter wel nog tot 1 september 1997 duren vooraleer het uitvoeringsbesluit hiervoor werd voorzien.⁹⁴

Uiteindelijk konden we in 1998 de belangrijkste wet verwelkomen in het kader van de juridische bijstand. Hier hebben we het dan natuurlijk over de Wet van 23 november 1998 op de Juridische Bijstand.⁹⁵ Deze wet zorgde voor een op een meer doortastende wijze uitbreiding van de juridische bijstand⁹⁶. Ook werd deze toegankelijker voor de minderbedeelde van onze maatschappij. Afgezien van het feit dat deze wet heel wat zaken regelt, vloeit er toch kritiek op enkele zaken die ze ongemoeid laat:

Terecht wordt er aangehaald dat er geen beroepsmogelijkheid bestaat tegen de beslissing tot intrekking van de rechtsbijstand. Ook de gebrekkige regeling van de beroepsmogelijkheid tegen een beslissing inzake de toekenning van rechtsbijstand wordt betwist.⁹⁷ Een tweede grote commentaar wordt gegeven op het feit dat er zowel voor het verkrijgen van de

⁹² Centrum voor rechtsbijstand: directeur aan het hoofd. De Raad van Bestuur bestaat uit 1/3 advocaten, 1/3 leden op voordracht van de minister van Justitie en 1/3 leden van verenigingen.

⁹³ Wetsvoorstel (Corbisier-Hagon, dhr. Beaufays en dhr. Lebrun) tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek in verband met de rechtsbijstand aan minvermogenden, Parl. St. Kamer, gewone zitting 1990-91, 1599/1, 1-6.

⁹⁴ S. Gibens, “Rechtshulp anno 2005: de afwezigheid van een traditie”, in: F. Evers en P. Lefranc (eds.), *De verhaalbaarheid van de kosten van verdediging en wat met de toegang tot de rechter? Rechtshulp op de helling*, Brugge, Die Keure, 22-23.

⁹⁵ Wet 23 november 1998 op de juridische bijstand, B.S. 22 december 1998.

⁹⁶ Zie de beschrijving onder stuk 2.2 en 2.3.

⁹⁷ E. Brewaeyts, “Wie betaalt rechtsplegingsvergoeding bij procedure over tweedelijnsbijstand?”, *De Juristenkrant* 13 januari 2010, 6.

juridische bijstand van een advocaat als voor het verkrijgen van rechtsbijstand een gelijkaardige procedure moet worden doorlopen. Echter, voor beide zaken dienen dezelfde bewijsstukken te worden voorgelegd en een toekenning van het één houdt ook wel in dat het andere ook toegekend zal kunnen worden. Dit systeem van twee aparte procedures wordt verweten tijd- en geldverlies te genereren.⁹⁸

2.5 5e periode: juridische bijstand in de 21ste eeuw.

Sinds 2000 tekenen we een opsplitsing van de Nationale Orde van Advocaten op. Dit wil zeggen dat elke gemeenschap vanaf dan zijn eigen orde of vereniging had. Dit systeem werd voorzien van een wettelijk kader in 2002.

Hoewel het systeem van de juridische eerstelijns- en tweedelijnsbijstand sterk geëvolueerd is tijdens de 20^e eeuw, kan in niets gesteld worden dat het al echt als een voorziening van de welvaartstaat kan worden beschouwd.

Punt van kritiek is dat het systeem zoals we het nu kennen voornamelijk nog steeds gericht is op de armsten in de maatschappij. Enkel de juridische eerstelijnsbijstand vormt op die regel nog een kleine uitzondering. Die is sinds 1 januari 2004 namelijk gratis voor iedereen. De juridische tweedelijnsbijstand is slechts voorzien voor de armste mensen en de middenklasse valt dus uit de boot. Wel rees uit de richting van de minister van Justitie het voorstel om een algemene rechtsbijstandverzekering in te voeren voor meer kapitaalkrachtige rechtzoekenden.⁹⁹ Die verzekering zou fiscaal gestimuleerd kunnen worden in de vorm van een aftrekpost in de personenbelasting.

⁹⁸ P. Schollen en B. Vangeebergen, "Juridische Bijstand", Jura Falconis, jg 37, 2000-2001, nr. 3, p. 426-427

⁹⁹ De zogenaamde 'Wet Onkelinx'

3. Hoe is rechtshulp georganiseerd in België?

3.1 Twee stelsels voor rechtsbijstand

België telt twee stelsels voor rechtsbijstand. Deze vinden zowel op burgerlijk als op strafrechtelijk gebied toepassing. Enerzijds spreken we van juridische eerstelijnsbijstand en van tweedelijnsbijstand¹⁰⁰, anderzijds dient ook de procesbijstand te worden vermeld.¹⁰¹

In de rechtsleer worden er verschillende vormen van rechtshulp omschreven. Auteurs als BREDA, STEVENS¹⁰², HUBEAU en PARMENTIER¹⁰³ verdedigen de stelling dat er vijf verschillende vormen bestaan. We hebben het dan over *informatie, advies, doorverwijzing, service en procesbijstand*. De drie eerste vormen kunnen we onderbrengen in de juridische eerstelijnsbijstand. Procesbijstand kunnen we dan weer matchen met de tweedelijnsbijstand. Service wordt over het algemeen ergens tussenin de twee in geplaatst.

In de rechtsleer wordt ook aangehaald dat goede rechtshulp dient te beantwoorden aan de ‘vijf B’s’: bereikbaarheid, beschikbaarheid, betaalbaarheid, bruikbaarheid en begrijpbaarheid.¹⁰⁴

Wanneer we spreken over juridische eerstelijnsbijstand, dan hebben we het over de bijstand die bestaat uit het verschaffen van juridische adviezen, juridische informatie, praktische inlichtingen, om de rechtszoekende op de juiste weg te helpen in de zoektocht naar het antwoord op zijn rechtsprobleem. Deze vorm van bijstand kan zowel aan natuurlijke personen als aan rechtspersonen worden verleend.

De juridische tweedelijnsbijstand echter staat enkel ter beschikking van natuurlijk personen. Deze vorm van rechtsbijstand houdt een meer volledige vorm in van juridisch advies. In die mate zelfs dat de rechtszoekende hierdoor kosteloos vertegenwoordiging kan krijgen van een advocaat.

¹⁰⁰ artikelen 446 *bis* en 508/1 tot en met 508/23 van het Gerechtelijk Wetboek en uitvoeringsbesluiten [KB's]

¹⁰¹ artikelen 664 tot en met 699 van het Gerechtelijk Wetboek

¹⁰² J. Breda en A. Stevens, “Organiseren van algemene sociale rechtshulp. De betekenis van de Balie en van andere initiatiefnemers”, in A.J.Hoekema en J. Van Houtte (eds.), *De rechtssociologische werkkamer. Beeld van het rechtssociologisch empirisch onderzoek*, Deventer, Van Loghum Slaterus, 1982, 64.

¹⁰³ B. Hubeau, “Van rechtshulp naar juridische bijstand: over de instellingen en de mensen van het recht”, D. Cuypers en B. Hubeau (eds.), *De stand van de Rechtsbijstand*, Die Keure 2005, 12.

¹⁰⁴ *Ibid.*

Wanneer we spreken over procesbijstand, d.i. de rechtsbijstand in de enge zin zoals bepaald in de artikelen 664 tot en met 699 van het Gerechtelijk Wetboek, doelen we op de gehele of gedeeltelijke vrijstelling van betaling van zegel-, registratie-, griffie- en uitgifterechten en van de andere kosten die de procedure meebrengt. Deze vrijstelling kan worden toegestaan aan personen die niet over voldoende financiële middelen beschikken om kosten van een procedure te dragen.

3.2 Structuur van de rechtshulp

In België telt elk gerechtelijk arrondissement een commissie voor juridische bijstand. Uitzondering op de regel is het gerechtelijk arrondissement Brussel, daar treffen we zowel een Nederlandse als een Franse commissie voor de juridische bijstand aan. Al de commissies beschikken over rechtspersoonlijkheid en zijn paritair samengesteld. Dat wil zeggen dat er evenveel vertegenwoordigers van de balie als vertegenwoordigers van de openbare centra voor maatschappelijk welzijn en erkende organisaties voor juridische bijstand in zetelen.¹⁰⁵

De organisaties waarnaar werd verwezen in vorige alinea zijn die erkende organisaties die in een gerechtelijk arrondissement eerstelijnsbijstand verlenen.¹⁰⁶

Het takenpakket van de commissies voor juridische bijstand wordt omschreven in artikel 508/3 van het Gerechtelijk Wetboek.

Om verder te gaan dient vermelding te worden gemaakt van het ‘bureau voor juridische bijstand’ dat bij elke balie wordt ingesteld door de Raad van de Orde van Advocaten. De functie van deze bureaus is om bijvoorbeeld de wachtdienst te organiseren. Door de Orde van Advocaten wordt jaarlijks een lijst opgesteld met advocaten die te kennen geven zich primair te willen richten op het verrichten van prestaties van de door het bureau georganiseerde juridische tweedelijnsbijstand.¹⁰⁷

Op het niveau van de rechtbanken treffen we tot slot ook nog bureaus voor rechtsbijstand aan die ervoor zorgen dat de organisatie van de rechtsbijstand in goede banen loopt.

¹⁰⁵ Artikel 508/2 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹⁰⁶ Artikel 508/1 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹⁰⁷ Artikel 508/7 van het Gerechtelijk Wetboek.

3.3 Wie komt in aanmerking voor rechtshulp?

Iedereen kan aanspraak maken op juridische eerstelijnsbijstand. Tot 1 januari 2004 werd er een bijdrage aangerekend van 12,39 euro. Vanaf toen werd deze dienst volledig kosteloos voor diegene die er een beroep op doet.

De juridische tweedelijnsbijstand staat enkel open voor natuurlijke personen die niet over voldoende financiële draagkracht beschikken om zelfstandig een gerechtelijke procedure te bekostigen.¹⁰⁸ Zij kunnen dan ook geheel of gedeeltelijk kosteloos aanspraak maken op tweedelijnsbijstand. Om te bepalen of een persoon aanspraak kan maken op kosteloze bijstand, wordt er gekeken naar het inkomen.¹⁰⁹

Sinds 1 september 2010 gelden volgende inkomensgrenzen:

- Alleenstaanden met een inkomen van maximum *878,00 euro netto* per maand; gehuwden, samenwonenden of alleenstaanden met personen ten laste met een inkomen van *1.128,00 euro (+ 148,06 euro pp ten laste) netto* per maand hebben recht op volledige kosteloosheid van de procedure.
- Ligt het inkomen bij alleenstaanden tussen *878,00 euro en 1.128,00 euro netto* per maand, dan zal men recht hebben op een gedeeltelijke kosteloosheid. Bij gehuwden, samenwonenden of alleenstaanden met personen ten laste ligt deze grens tussen *1.128,00 euro en 1.377,00 euro netto* per maand.

Bij de bepaling of iemand al dan niet in aanmerking komt voor juridische tweedelijnsbijstand zal men ook rekening houden met onderhoudsgelden en andere uitzonderlijke lasten. Men houdt absoluut geen rekening met kosten als huur, lening, kinderbijslag, water, gas, telefoon, elektriciteit en andere gewone onkosten.¹¹⁰ De rechtsbijstand ofte procesbijstand wordt aldus toegekend aan degenen die niet over de nodige inkomsten beschikken om de kosten van de (buitengerechtelijke) rechtspleging te dragen.¹¹¹ Het toepassingsgebied van de rechtsbijstand wordt beschreven in de artikelen 665 tot en met 668 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹⁰⁸ Artikel 508/1 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹⁰⁹ Artikelen 508/13 van het Gerechtelijk Wetboek.

110 X., *Wanneer komt u in aanmerking voor kosteloze rechtshulp ?*, www.balieantwerpen.be/?action=onderdeel&onderdeel=68&titel=Voor+wie%3F (consultatie op 14 maart 2011).

¹¹¹ Artikel 664 van het Gerechtelijk Wetboek

Bepaalde categorieën van mensen hebben automatisch recht op een volledig gratis advocaat.

Deze mensen zijn¹¹²:

- Gedetineerden
- Personen met een leefloon
- Gewaarborgd maandloon voor bejaarden
- Geesteszieken (door de vrederechter gecolloqueerd)
- Personen met een vervangingsinkomen voor gehandicapten zonder integratievergoeding
- Personen die een sociale woning huren gelijk aan of minder dan de gewone huur
- Minderjarigen
- Vreemdelingen die hun verblijf willen regulariseren
- Asielzoekers
- Mensen die een aanvraag voor collectieve schuldenregeling doen.

Ter volledig dient ook vermeld te worden dat juridische tweedelijnsbijstand enkel wordt toegekend indien de aanspraak rechtmatig lijkt.¹¹³ Wanneer een zaak kennelijk ongegrond is, dan mag/kan volgens artikel 508/14 Ger.W. geen tweedelijnsbijstand worden toegekend.

3.4 Aanvraagprocedure rechtshulp.

Kernachtig overlopen we de aanvraagprocedure voor het verkrijgen van juridische bijstand:

- Eerstelijnsbijstand is mogelijk op eenvoudig verzoek
- Doorverwijzing naar het bureau indien juridische tweedelijnsbijstand aangewezen lijkt¹¹⁴
- Het bureau wijst een advocaat aan als de aanvrager in aanmerking komt. De advocaat wordt hiervan in kennis gesteld door het bureau.¹¹⁵
- Aanvraag van de tweedelijnsbijstand gebeurt mondeling of schriftelijk. Behoudens spoedeisendheid dienen de nodige bewijsstukken i.v.m. de inkomsten van rechtszoekende te worden gevoegd aan het dossier.¹¹⁶

¹¹² VZW SiVi, *Dossier armoede en justitie: als je in het rood staat, springt het niet automatisch op groen*, VZW SiVi, 2007, 24.

¹¹³ Artikel 667 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹¹⁴ Artikel 508/5 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹¹⁵ Artikel 508/9 van het Gerechtelijk Wetboek.

Volgende stukken dienen te worden voorgelegd om een pro-Deo advocaat aan te vragen¹¹⁷:

- Bewijs van gezinssamenstelling
 - Een officieel bewijs van laag inkomen (bepalend voor het al dan niet verkrijgen van een pro-Deo)
 - Identiteitskaart
 - Eventueel een afbetalingsplan of lijst van schulden
 - Bij een afbetalingsplan moet een kopie worden gevoegd van het rekeninguittreksel waar het vast afbetalingsbedrag op vermeld staat.
- Verzoek voor bureau voor rechtsbijstand ofwel van de rechtbank waarvoor geschil aanhangig moet worden gemaakt ofwel van de plaats waar de handeling moet worden verricht brengen.¹¹⁸
 - Vervolgens dient er een beslissing te worden genomen door een Bureau voor juridische bijstand. Elke beslissing dient te worden gemotiveerd.
 - Gedeeltelijk of volledig kosteloos
 - Weigering aanvraag wegens ongegrond.¹¹⁹
 - Verzoeker kan tegen beslissing tot weigering in beroep gaan bij de arbeidsrechtbank.¹²⁰
 - Binnen de maand na uitspraak bij een gemotiveerd verzoekschrift.¹²¹
 - Indien de verzoeker/begunstigde niet meer voldoet aan de voorwaarden OF wanneer hij kennelijk geen medewerking verleent bij de verdediging van zijn belangen, dan kan het bureau besluiten om een einde te maken aan de juridische tweedelijnsbijstand.¹²²
 - Zowel de partijen als het openbaar ministerie kunnen een vordering tot intrekking instellen. Een beslissing over de vordering wordt gemaakt door de rechtbank waarvoor het geschil aanhangig is.¹²³

¹¹⁶ Artikel 508/14 van het Gerechtelijk Wetboek

¹¹⁷ VZW SiVi, *Dossier armoede en justitie: als je in het rood staat, springt het niet automatisch op groen*, VZW SiVi, 2007, 25.

¹¹⁸ Artikel 670 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹¹⁹ Artikel 151/15 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹²⁰ Artikel 508/16 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹²¹ Artikel 689 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹²² Artikel 508/18 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹²³ Artikel 698 van het Gerechtelijk Wetboek.

3.5 Kritiek op het huidige systeem van juridische bijstand?

In het verslag van de OVB van 2009¹²⁴ worden een reeks wijzigingen voorgesteld om het huidige systeem toch enigszins bij te sturen. Deze wijzigingen zijn menens de OVB vereist om het systeem van de juridische bijstand werkende te houden, om advocaten gemotiveerd te houden en om dienstverlening van een kwalitatief hoogstaand niveau te kunnen blijven garanderen. Ik selecteerde enkele van de voornaamste voorstellen uit de tekst.

Zo stelde de OVB voor om de vergoeding voor advocaten een vaste waarde te geven. Het huidige systeem houdt in dat een advocaat op het moment van het leveren van de prestaties, nog niet weet hoe groot de vergoeding zal zijn die hij zal ontvangen. Daarbij wordt die vergoeding vaak laattijdig betaald. Dit werkt demotiverend en zal uiteindelijk de kwaliteit van de juridische hulp aantasten. De laattijdige betaling zou (deels) kunnen worden opgevangen door het werken met provisies. Ook zou kunnen worden geregeld dat de vergoeding meteen na afsluiten van het dossier wordt betaald.¹²⁵

Waar ook een consensus over lijkt te bestaan, is dat het budget voor juridische bijstand omhoog moet. In vergelijking met onze buurlanden presteerden we het om in 2008 slechts 4,33 USD per hoofd te spenderen. In het VK was dat destijds 71,50 USD per inwoner en in buurland Nederland 30,60 USD per inwoner.¹²⁶

Daarbij dient nu nog te worden toegevoegd dat de algemene druk op het systeem nog toeneemt n.a.v. de implementatie van de Salduz-rechtspraak. De bijstand door een advocaat bij het eerste verhoor zorgt voor heel wat extra pro-Deo prestaties en die moeten ook vergoed worden met het beschikbare budget.¹²⁷

In het Memorandum van de Orde van Vlaamse Balies wordt ook aangestipt dat het wenselijk zou zijn om de onweerlegbare vermoedens van onvermogen in hoofde van sommige categorieën van rechtzoekenden om te zetten in weerlegbare vermoedens. Bij de beoordeling

¹²⁴ K. Verstrepen, "Waar naartoe met de juridische bijstand? Juridische bijstand onder druk.", OVB Brussel, 8 mei 2009.

¹²⁵ K. Verstrepen, "Waar naartoe met de juridische bijstand? Juridische bijstand onder druk.", OVB Brussel, 8 mei 2009, 26.

¹²⁶ K. Verstrepen, "Waar naartoe met de juridische bijstand? Juridische bijstand onder druk.", OVB Brussel, 8 mei 2009, 27.

¹²⁷ Interview met Sonja Becq. Zie bijlage 2

van de onvermogenheid zou dan eveneens rekening moeten kunnen worden gehouden met het vermogen van een persoon, en niet alleen met het inkomen.¹²⁸

Hoofdstuk 3: Een betere toegang tot het recht?

1. Rechtshulp en toegang tot het recht.

1.2 Inleiding: Grondwettelijk recht op juridische bijstand.

In dit onderdeel zal getracht worden uit te zoeken of de huidige regeling uitgewerkt voor de verhaalbaarheid of de onverhaalbaarheid van gerechtskosten en de daarbij vermeldde rechtsplegingsvergoeding een gunstig effect heeft op de procesmogelijkheden voor de verschillende types van partijen.

De overheid moet garant kunnen staan voor het feit dat burgers geen financiële, culturele of sociale drempels ervaren en dat de burgers in hun geschillen beroep moeten kunnen doen op bijstand.¹²⁹ Dit kan afgeleid worden uit artikel 23 van de Grondwet. In het derde lid, 2° van dat artikel staat dat ieder het recht heeft op juridische bijstand. In de rechtsleer wordt aanvaard dat op de overheid een algemene institutieverplichting rust die inhoudt dat er niet alleen geld moet worden voorzien om er voor te zorgen dat er rechtshulp is, maar dat er eveneens een actief beleid moet worden gevoerd door die overheid om diensten te garanderen aan de bevolking.¹³⁰

De problematiek moet voornamelijk benaderd worden vanuit het opzicht dat onterecht procederen en ontoegankelijkheid van rechtshulp vermeden of ten minste sterk verlaagd moet worden. Zeer opvallend is dat er maar al te licht lijkt te worden gegaan over de instellingsverplichting die op de schouders van de overheid rust. Deze verplichting houdt namelijk in dat de overheid het grondrecht op juridische bijstand dient te verzorgen.

¹²⁸ Orde van Vlaamse Balies, Memorandum, 15 juli 2010, 20.

¹²⁹ B. Hubeau, Voorstel tot rechtsbijstand in gezinspolis is ondoordacht initiatief, *De Juristenkrant* 2002, afl. 56, 13.

¹³⁰ B. Hubeau, "De doorwerking van sociale grondrechten in de Belgische Grondwet: over de maximalisten en de minimalisten", in J. Vranken, D. Geldof en G. Van Menxel (red.), *Armoede en Sociale Uitsluiting*, jaarboek 1995, Leuven, Acco, 1995, 157-166. P. Lefranc, "Ten geleide bis", in F. EVERS en P. LEFRANC (eds.), *De verhaalbaarheid van de kosten van verdediging: en wat met de toegang tot de rechter?*, Tegenspraak Cahier 25, Brugge, die Keure, 2005, X.; S. Parmentier, *Het Recht van de mensen. Naar een kwaliteitsvolle verhouding tussen burger, recht en samenleving*, Koning Boudewijnstichting, 2001, 96.

Rechtshulp dient voor iedereen open te staan en de bijstand dient kosteloos ter beschikking worden gesteld voor diegenen die dat niet kunnen bekostigen.¹³¹

Er kan bij deze ook verwezen worden naar het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie dat in december 2007 door België werd goedgekeurd.¹³² In artikel 47 van dit handvest wordt het fundamentele recht vastgesteld voor elke Europese burger om zich te laten adviseren, verdedigen en vertegenwoordigen voor de rechtbank.¹³³

Vele auteurs stellen dat de nieuwe Wet op de Verhaalbaarheid van de erelonen van de advocaat deze toegang integendeel beïnvloedt en dus verslechtert.¹³⁴ Het is zo dat niet alleen de kosten van de advocaat, maar ook de andere bijkomende gerechtskosten vaak hoog kunnen oplopen. Dat op zich maakt al een serieuze drempel uit voor vele mensen. Deze berusten dan en komen dus niet op voor hun rechten. De toegang tot de rechter is een dermate fundamenteel recht, en gerechtigheid mag niet enkel weggelegd zijn voor diegenen die het zich kunnen veroorloven.

1.2.1 Wat is goede rechtshulp?

In een rapport aan de Koning Boudewijnstichting stelde de Commissie Burger, Recht en Samenleving dat hoewel de eerstelijnsrechtshulp de laatste 25 jaar aanzienlijk aan kwaliteit heeft gewonnen, er toch de nodige aandacht moet gevestigd worden op een aantal – volgens de commissie zo bevonden – essentiële criteria.¹³⁵

Het is voornamelijk van belang dat rechtshulp een zekere transparantie of doorzichtigheid moet inhouden. Voor de burger die beroep doet op rechtshulp dient het duidelijk te zijn bij wie men kan aankloppen voor welk type van dienstverlening. Wat hier ook bij komt kijken, is

¹³¹ P. Lefranc, "Ten geleide bis", in F. EVERS en P. LEFRANC (eds.), *De verhaalbaarheid van de kosten van verdediging: en wat met de toegang tot de rechter?*, Tegenspraak Cahier 25, Brugge, die Keure, 2005, X..

¹³² Handvest van 12 december 2007 van de grondrechten van de Europese Unie, P.B., C. 303, 14 december 2007.

¹³³ J. Dereymaeker en M. Van Den Broeck, Voor een drastische uitbreiding van het Pro-Deosysteem, *De Juristenkrant* 2008, afl. 166, 12.

¹³⁴ Zo getuigen volgende bijdragen uit de *Juristenkrant*: J. Dereymaeker en M. Van den Broeck, "Voor een drastische uitbreiding van het pro-Deosysteem", *De Juristenkrant* 23 maart 2008, 12-13; R. Boone en I. Moriau, "Particulieren grootste dupe van wet op de verhaalbaarheid", *De Juristenkrant* 25 juni 2008, 2-3.

¹³⁵ Koning Boudewijnstichting, *Het recht van de mensen. Naar een kwaliteitsvolle verhouding tussen burger, recht en samenleving*, 2001, 70-71.

dat het op voorhand zeer duidelijk moet zijn welke kosten er aan de rechtshulp vasthangen zodat de burger hier al op voorhand een helder zicht op heeft.

Naast die vereiste van transparantie worden er ook nog een aantal andere criteria vermeld die voornamelijk beogen om de algemene dienstverlening inzake rechtshulp zo werkzaam mogelijk te maken. Dit wil zeggen dat men hier niet enkel de rechtshulp voor de kansarmen bedoelt, maar rechtshulp in het algemeen.

Samengevat spreekt men over de 5 B's.¹³⁶ **Bereikbaarheid, beschikbaarheid, betaalbaarheid, begrijpbaarheid en bruikbaarheid.** De *bereikbaarheid* houdt in dat rechtshulp moet worden aangeboden op locaties die toegankelijk zijn voor iedereen. Onder *beschikbaarheid* verstaat men simpelweg dat de deskundigen, met wie men contact heeft als gebruiker van rechtshulp, geraadpleegd kunnen worden tijdens vaste spreekuren. Zij moeten ook beschikbaar zijn om een persoon bij te staan gedurende een hele tijd zodat er een zekere vertrouwensrelatie kan worden opgebouwd. De derde 'B', die van de *betaalbaarheid*, lijkt voor zich te spreken. Dit is geen eis om alles gratis te voorzien. Ieder moet beroep kunnen doen op rechtshulp zonder een financiële drempel te ervaren.

Wanneer mensen informatie of advies krijgen van een deskundige dient deze *begrijpbaar* te zijn. Een eenvoudig voorbeeld in de praktijk is de eis van de Koning Boudewijnstichting en de kamer van gerechtsdeurwaarders om het taalgebruik te vereenvoudigen van akten die door gerechtsdeurwaarders na een vonnis of arrest aan de betrokkene worden afgeleverd.¹³⁷

Of misschien is het zoals gesteld in het 'Dossier Armoede' van de VZW SIVI geen slecht idee om een folder rond te bedelen waarin verklaringen worden opgenomen van de meest gebruikte juridische terminologie.¹³⁸ Deze woorden kunnen soms eenvoudig lijken, maar zijn geheel onduidelijk voor de meeste mensen die zelden of nooit in contact komen met het gerecht. Als dit dan toch gebeurt, weten ze niet waarover het gaat. (bijvoorbeeld: aanmaning,

¹³⁶ Koning Boudewijnstichting, Het recht van de mensen. Naar een kwaliteitsvolle verhouding tussen burger, recht en samenleving, 2001, 95.

¹³⁷ Koning Boudewijn Stichting, Algemeen verslag over de armoede, in opdracht van de Minister van Sociale Integratie, gerealiseerd door Koning Boudewijn Stichting, 1994, 23.

¹³⁸ VZW SiVi, *Dossier armoede en justitie: als je in het rood staat, springt het niet automatisch op groen*, VZW SiVi, 2007, 12.

beslag van goederen, collectieve schuldenregeling, dagvaarding, gerechtsdeurwaarder, griffie, pro-Deo advocaat, ...)

De laatste en zeker niet de minst belangrijke B is die van de *bruikbaarheid*. Het is van cruciaal belang dat de informatie die gegeven wordt aan diegene die er om vraagt ook daadwerkelijk op diens concrete noden is opgesteld/toegespitst.

Om aan elk van deze kwaliteitscriteria te voldoen meent de Commissie dat bijkomende opleiding en vorming voor de rechtshulpverleners, zowel inhoudelijk als qua communicatieve en sociale vaardigheden, een belangrijke voorwaarde zal worden. Speciale aandacht dient hierbij te gaan naar vorming over buitenlandse rechtsstelsels of over transnationale materies, omdat deze aspecten in een geïnternationaliseerde en multiculturele samenleving ongetwijfeld aan belang zullen winnen. Zo zijn bijvoorbeeld huwelijken en echtscheidingen tussen personen van verschillende nationaliteiten en culturen, commerciële transacties met buitenlandse partners, en schendingen van de mensenrechten in het buitenland slechts enkele voorbeelden van vaak zeer complexe zaken, waarin de regelgeving en de rechtspraak snel evolueren.

Volgens de Commissie geldt dezelfde redenering voor de tweedelijnsbijstand, die bijna volledig door de advocatuur wordt aangeboden. Omdat deze dienstverlening evenzeer van maatschappelijke aard is, zijn dezelfde kwaliteitscriteria als hierboven erop van toepassing. In dit verband is van belang dat de advocatuur een kritische reflectie over haar maatschappelijke taak zou ontwikkelen, en zou werken aan een open en communicatieve dialoog met de samenleving.¹³⁹

1.2.2 Verhaalbaarheid van gerechtskosten: een hogere financiële drempel.

1.2.2.1 De financiële belemmering als belangrijkste drempel.

De toegang tot het gerecht voor armere mensen wordt voornamelijk gehinderd door financiële belemmeringen. Uit studies is gebleken dat procentueel gezien minder mensen uit de lagere

¹³⁹ B. Hubeau, S. Parmentier, "Preadvies Rechtshulp", in Interdepartementale Commissie voor Armoedebestrijding (red.), *Aanbevelingen voor het armoedebestrijdingbeleid 1990-1991, derde verslag*, Brussel, Kabinet van de Staatssecretaris voor Maatschappelijke Emancipatie, 1991, p. 57-91.

inkomens overgaan tot procederen dan mensen uit hogere inkomensklassen.¹⁴⁰ Een interessante opmerking die kan gebruikt worden als opstapje van dit hoofdstuk is de volgende: Om juridische informatie te verkrijgen dienen de vragende partijen hiervoor tijd en materiële middelen in te zetten. Steeds bestaat er enige onzekerheid over de afloop van de zoektocht naar die informatie wat tot gevolg heeft dat een schaarste in tijd en/of materiële middelen de drempel tot informatiewerving verhoogt.¹⁴¹

Onder de mindervermogenen zijn het voornamelijk de burgers uit de lagere middenklasse die een grote financiële drempel ervaren. Dit om de eenvoudige reden dat zij enerzijds net te weinig bemiddeld zijn om zichzelf werkelijk een adequate toegang te verschaffen en anderzijds toch nog net niet onvermogen genoeg zijn om een beroep te kunnen doen op rechtsbijstand en/of juridische tweedelijnsbijstand.¹⁴²

Niet voor iedere procespartij zal het risico op verhaalbaarheid van gerechtskosten even interessant zijn. Zo gaan mijn eerste gedachten uit naar de risico's voor de armere partijen die uit vrees voor kostelijke claims het procederen zullen laten voor wat het is en dus zullen berusten in hun lot, louter en alleen uit vrees voor kosten. Of moet er op een andere manier gekeken worden naar die verhoogde kans op verhaalbaarheid van gerechtskosten en een hogere rechtsplegingsvergoeding? Namelijk het vermijden van onbezonnen procederen door de verschillende partijen.¹⁴³ Omdat het risico op de verplichte betaling van een rechtsplegingsvergoeding groter is geworden, zullen partijen twee keer nadenken alvorens ze een procedure starten en misschien eerder opteren voor een bemiddelingsprocedure of een arbitrage procedure.¹⁴⁴

De hele overweging die hier boven werd uitgeschreven kan worden samengevat onder volgende bewoording: Het principe dat elke burger *recht heeft op recht*. Dat geldt namelijk als basisbeginsel van de moderne rechtstaat. Dit recht kan volgens Renee van de Vijver worden opgesplitst in drie peilers:

¹⁴⁰ S. Gibens, *Gezocht: Visie op rechtshulp*, De Juristenkrant 2003, afl. 76, 2.

¹⁴¹ H. Willekens, *Inleiding*. "De Rechtshulp, de wet op de rechtsbijstand en de contradicties van recht en rechtstaat", in D. Cuypers en B. Hubeau (eds.), *De stand van de rechtsbijstand*, Brugge, Die Keure, 2005, 2.

¹⁴² P. Lefranc, "Verhalen van Kosten", in F. Evers en P. Lefranc (eds.), *De verhaalbaarheid van de kosten van verdediging: en wat met de toegang tot de rechter?*, Brugge, Die Keure 2005, 57.

¹⁴³ M. Voet en Co, *De betere verhaalbaarheid van de erelonen en kosten van de advocaat door de hernieuwde rechtsplegingsvergoedingen*, www.advocatenkantoor-mattijs.be/v1.0/rechtsinfo/nieuwerechtspiegingsvergoedingen.html, (consultatie 6/10/2010).

¹⁴⁴ E. Dirix, "Kanttekening. Verhaalbaarheid proceskosten en Rechtscultuur", RW 2008, nr. 1, 42.

- Recht op toegang voor de individuele burger tot een rechterlijke instantie.
- Recht op een behoorlijke en eerlijke behandeling door die instantie.
- Recht op juridische bijstand, *inzonderheid voor mindervermogenden*.(eigen cursivering)¹⁴⁵

1.2.3 Andere belangrijke toegangsdrempels.

De toegang tot het recht zou zodanig moeten werken dat niet alleen de winnaars op het oog worden gehouden. De kern van toegang tot het gerecht moet zijn dat die “eerlijk” is. En dat wil op zijn beurt inhouden dat dit zonder onderscheid van rang of stand dient te kunnen gebeuren. Drempels die door de burgers worden ervaren kunnen worden ingedeeld in drie categorieën.

1.2.3.1 Ten aanzien van de inhoud van het recht.

Zo kan je in de eerste plaats een drempel ten aanzien van de *inhoud van het recht* aanmerken.

In het dossier armoede ‘Justitie en armoede – justitie en gerecht’ van het Justitiehuis Gent, opgesteld in 2007¹⁴⁶ wordt op erg concrete wijze aangeduid hoe die drempel ten aanzien van de inhoud van het recht zich manifesteert.

Zo wordt in punt 3.5 van het dossier aangehaald dat vele mensen inderdaad moeite hebben om juiste juridische informatie te vinden. Wordt er dan toch informatie gevonden, is deze vaak moeilijk te begrijpen en is de persoon in kwestie er niet veel mee. Hier worden diverse knelpunten aangehaald die voornamelijk focussen op het feit dat er te weinig begrijpbare informatie beschikbaar is. En wat met folders als je niet deftig kan lezen? Onder de verschillende voorstellen die worden geformuleerd merken we het voorstel op om te voorzien in een soort van verklarend document waarin moeilijk juridisch taalgebruik wordt opgehelderd. De ‘plicht’ voor advocaten en andere rechtsbijstandverleners om degenen die beroep doen op hun dienst te woord te staan in gewone mensentaal.

¹⁴⁵ R. Van der Veken, “Invorderbaarheid van verdedigingskosten of hoe onbereikbaar is vrouwe justitia?”, in F. Evers en P. Lefranc (eds.), *De verhaalbaarheid van de kosten van verdediging: en wat met de toegang tot de rechter?*, Die Keure 2005, 139.

¹⁴⁶ VZW SiVi, *Dossier armoede en justitie: als je in het rood staat, springt het niet automatisch op groen*, VZW SiVi, 2007.

Of om het aan de hand van een waar gebeurd voorbeeld te staven: “R. die bestaansminimumtrekker is en slechts een advocaat komt raadplegen na lang aandringen van zijn vrienden en niet voordat zij hem de kosten hebben voorgeschoten. Wanneer zijn advocaat aanstalten maakt om contact op te nemen met de maatschappelijk werker van het O.C.M.W. wil R. het hem kost wat kost verhinderen. Hij heeft schrik dat het O.C.M.W. zal veronderstellen dat hij de honoraria van de advocaat slechts kan betalen met verzwegen inkomsten en daarom het bestaansminimum zal schrappen.”¹⁴⁷

1.2.3.2 Ten aanzien van de procedures.

Ten tweede zijn er ook *de procedures* die een drempel uitmaken ten aanzien van de gebruikers of potentiële gebruikers van de rechtbanken.

Ook hier verwijs ik kort naar het Dossier Armoede van de VZW SIVI. Zij halen meermaals aan dat de toegang tot het recht voor mensen in armoede vaak een ‘administratieve kruistocht’ is. Zij die het meeste nood hebben aan juridische steun, vinden meestal maar moeilijk de weg tot aan de justitiehuisen. Procedures zijn vaak simpelweg te ingewikkeld. De VZW SIVI stelde in haar rapport logischerwijze dat er nood is aan menselijkere procedures.¹⁴⁸

Er moet een brug worden geslaan tussen de armere mensen en het recht. Het is van groot belang dat diegenen die in rechtstreeks contact staan met de mensen, zich ook bewust zijn van hun taak als ‘mediator’. Om dit met een voorbeeld te illustreren: Van de postbode die het pensioen uitbetaalt tot een werknemer van de distributiemaatschappij die de elektriciteit komt afsluiten wegens wanbetaling tot de gerechtsdeurwaarder die een dagvaarding komt betekenen. Deze personen vervullen een scharnierfunctie tussen het recht en de arme. Iets concreter gesteld: zij vormen a.h.w. het menselijk gezicht van het recht.¹⁴⁹

¹⁴⁷ C. Van Huffel, Armoede en rechtstoegankelijkheid, armoede van de rechtstoegankelijkheid, in *Recht en armoede*, Kluwer rechtswetenschappen, 117.

¹⁴⁸ VZW SiVi, *Dossier armoede en justitie: als je in het rood staat, springt het niet automatisch op groen*, VZW SiVi, 2007, 19.

¹⁴⁹ C. Van Huffel, Armoede en rechtstoegankelijkheid, armoede van de rechtstoegankelijkheid, in *Recht en armoede*, Kluwer rechtswetenschappen, 123.

1.2.3.3 Te ver doorgedreven formalisering.

Een te *doorgedreven formalisering* van procedures kan hier als derde drempel worden vermeld.¹⁵⁰ Zoals in het reeds bovenvermelde dossier armoede 2008-2009 wordt aangehaald, is het vaak het overdreven plechtige en rituele karakter van wat er zich op de rechtbank afspeelt dat een grote afstand schept voor vele rechtzoekenden. Een veel verdedigde aanpak voor het toegankelijker maken van de rechtsgang is de volgende: een verhoging van de inkomenscriteria voor rechtshulp en een rechtsbijstandsverzekering voor andere inkomensgroepen, mensen uit de middenklasse die de kost van een procedure wel zouden kunnen dragen maar het als een te grote opoffering zien van hun budget dat de beslissing om te berusten al gauw wordt overwogen.¹⁵¹

Laat het dus duidelijk zijn dat personen die in armoede leven in mindere mate beroep kunnen doen op het gerecht. De hierboven vermelde redenen zijn helder: een gebrek aan informatie, geen gewaarwording van het feit dat ze bepaalde rechten hebben en vaak ook een zekere angst naar de procedures toe, een angst om voor een rechtbank te verschijnen. Deze obstakels hebben tot resultaat, zeker voor de allerarmsten, dat de stap naar het gerecht veel te groot wordt. Daarbij komt ook nog dat armere mensen het recht niet altijd zien als iets om uit de problemen te geraken, maar juist eerder als iets dat nog voor een hele hoop extra problemen zorgt.¹⁵²

2. Marc Galanter en de theorie van One-shotters vs. Repeat-players.

Bekijken we dit voorstel vanuit het oogpunt van de theorie van Marc Galanter over de one-shotters en de repeat-players, dan kunnen we daar toch één en ander uit opmaken. In de visie van Galanter kan het rechtssysteem worden beschouwd als een samenstel van regels, rechtbanken, juristen en partijen.

¹⁵⁰ B. Hubeau en S. Parmentier, in J. Mertens (ed.), *Welzijnsgids*, Antwerpen, Van Loghum Slaterus, 1990, Hub 1-21.

¹⁵¹ S. Gibens, *Gezocht: visie op rechtshulp*, *De Juristenkrant* 2003, afl. 76,2; P. LEFRANC,, *Verhalen van kosten*, TBBR 2005, afl. 4, 180. S. Parmentier, "Rechtshulp en toegang tot het recht: nieuwe oplossingen voor oude problemen", in D. Cuypers en B. Hubeau (eds.), *De Stand van de rechtsbijstand*, Brugge, die Keure, Tegenspraak – Cahier 22, 2002, (185), 192.

¹⁵² Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Verslag Armoedebestrijding 2008-2009*, 51-52.

2.1 The ‘haves’ en de ‘not haves’.

Galanter beklemtoont dat er in elke maatschappij verschillen bestaan op gebied van rijkdom en macht en dat de verschillende actoren allen in verhouding staan met vaak tegengestelde belangen. Het is vanuit de posities van de verschillende partijen dat Galanter zijn analyse van een rechtssysteem begint te maken; een visie vanuit de basis van het systeem aldus. Hierbij komt hij tot de vaststelling dat er twee hoofdgroepen van “spelers” kunnen worden geïdentificeerd: de one-shotters of OS en de repeat-players of RP.

Het grote verschil tussen beide groepen is de mate waarin elk van de partijen over tijd, kennis en vooral middelen beschikt om in rechte op te treden. De One-shotter heeft aldus gezegd minder middelen en minder ervaring met procesvoering, wat tot gevolg heeft dat hij al gauw zal afzien van een procedure wanneer de totale kost ervan het mogelijke voordeel bij winst lijkt te gaan overschaduwen. De vordering is simpelweg te groot ten opzichte van zijn vermogen en dat werkt ontradend.

De Repeat-player beschikt echter over meer toereikende middelen en kan het zich veroorloven om op de lange termijn procedure te voeren en zijn eigen belangen na te streven. In deze bevoorrechte positie staat de RP sterker in zijn schoenen dan de OS en beschikt hij over enkele onmiskenbare voordelen. Hij heeft van tevoren al inzicht in de situatie en heeft gemakkelijker toegang tot specialisten, experts en zal bovendien genieten van schaalvoordelen.

2.4 Toepassing van de begrippen in de context van deze thesis.

Ook in de optiek van de gesprekken rond de verhaalbaarheid van gerechtskosten kan de theorie van Galanter toepassing vinden. De one-shotters zijn terug te vinden in de personen van minder vermogenden en de lagere middenklasse. Stuk voor stuk individuen die niet dagelijks te maken krijgen met rechtsproblemen. Echter, wanneer ze wel met problemen te maken krijgen zullen ze tegen een financiële drempel aankijken die voor sommigen onder hen als te hoog zal worden ervaren om over te gaan tot procesvoering.

Voor de minst vermogenden is er de tweedelijns rechtsbijstand, welke voorziet in een (gedeeltelijk) kosteloze rechtsgang.¹⁵³ Voor die OS die over een inkomen beschikt dat de voorgeschreven maxima om beroep te kunnen doen op de tweedelijns rechtsbijstand net overschrijdt, is er geen enkele tegemoetkoming. Voor hem/haar blijft de financiële drempel dus bestaan en deze partij zal dan ook al te vaak berusten in haar lot. Dit zijn belemmeringen die RP niet ervaren vanwege hun financieel en vaak intellectueel sterkere positie.

2.5 De gevolgen van de Wet Verhaalbaarheid.

De wetgever heeft hier met de Wet van 21 april 2007 een juridisch-technische oplossing voor gecreëerd die de verhaalbaarheid van advocatenkosten inhoudt. De bedragen die verhaald kunnen worden op de verliezende partij zijn geen vaste forfaitaire bedragen. Aan de koning werd de bevoegdheid overgelaten om de minimum- en maximumbedragen van de rechtsplegingsvergoeding vast te leggen bij KB.¹⁵⁴ Dit houdt in dat wanneer er zich een onbillijke situatie voordoet er door de rechter nog een aanpassing kan gebeuren op verzoek van één van de partijen. Indien er bijzondere redenen worden aangegeven kan die vergoeding dus alsnog verminderd of verhoogd worden zonder dat de bij KB vastgestelde minimum- of maximumbedragen overschreden mogen worden.¹⁵⁵

De gehanteerde criteria zijn opgenomen in artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek, zoals eerder vermeld onder “**hoofdstuk 1, 1.4.2.1**”. We sommen de criteria nog even op: De *financiële draagkracht van de verliezende partij*, de *complexiteit van de zaak*, de *contractueel bepaalde vergoedingen voor de in het gelijk gestelde partij* en het *kennelijk onredelijk karakter van de situatie*.)

Omdat de rechter deze bevoegdheid heeft, zou kunnen geoordeeld worden dat de toegang tot de rechter niet belemmerd zou kunnen worden door deze regeling. Echter, dit is in de realiteit niet het geval:

¹⁵³Orde Van Vlaamse Balies, Juridische tweedelijnsbijstand, www.advocaat.be/Page.aspx?genericid=75, (consultatie 01/10/2010).

¹⁵⁴ Dit resulteerde in het KB van 26 oktober 2007 tot vaststelling van het tarief van de rechtsplegingsvergoeding bedoeld in artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek en tot vaststelling van de datum van inwerkingtreding van de artikelen 1 tot 13 van de wet van 21 april 2007 betreffende de verhaalbaarheid van de erelonen en de kosten verbonden aan de bijstand van de advocaat, BS 9 november 2007.

In de eerste plaats kan de rechter niet ambtshalve overgaan tot aanpassing van die bedragen.

Ten tweede is het voor de partijen bij het begin van het proces nog volledig onzeker of de rechter zal ingaan op het verzoek om de bedragen aan te passen en blijft het risico op hoge vergoedingen bestaan. Dit alleen al zal voor vele partijen een belemmering vormen.

Ten derde is het ook niet zo dat de rechter geen rekening mag houden met de financiële draagkracht van de minder vermogende winnende partij om het bedrag van de vergoeding op te trekken wanneer deze dus wint van een meer vermogende partij.

In vierde instantie is het ook zo dat artikel 1023 Ger.W. stelt dat ieder beding tot verhoging van de schuldvordering ingeval deze in rechte zou worden geëist, als niet geschreven wordt beschouwd.¹⁵⁶

Als vijfde reden waarom deze nieuwe regeling de toegang tot de rechter eerder zou kunnen gaan belemmeren is omdat het criterium van het onredelijk karakter van de situatie uitmunt door zijn vaagheid. Dat is omdat dit criterium verwijst naar het geval van het sanctioneerbaar procesrechtsmisbruik en een onderscheid hiertussen zou wel geschikt zijn.

In laatste instantie wordt ook nog opgemerkt dat deze bevoegdheid van de rechter tot gevolg kan hebben dat er procedures zullen gevoerd worden over de aanpassing van het geldende basisbedrag. Dit zal met zich meebrengen dat de complexiteit en de duur van de rechtsgang verhoogd zal worden.

Al voor de inwerkingtreding van de wet van 21 april 2007 op 1 januari 2008 formuleerden LEFRANC en EVERS al hun bedenkingen bij de evolutie op het vlak van verhaalbaarheid van gerechtskosten. Indien iedere partij zijn of haar eigen advocatenkosten dient te dragen, zouden er normaal gezien heel weinig processen mogen zijn: beide partijen kunnen de advocatenkosten vermijden of beperken indien ze tot een minnelijke regeling komen. Dat er toch processen gevoerd worden, is in niet onbelangrijke mate te wijten aan het feit dat de partijen hun eigen winstkansen te hoog inschatten en daardoor bij hun keuze tussen procederen en een minnelijk akkoord sluiten, uitgaan van een te hoge verwachte opbrengst van het proces. De veroordeling van de aansprakelijke tot vergoeding van de advocatenkosten van de winnaar vergroot het optimisme. Het is namelijk nu zo dat de partijen meer kunnen

¹⁵⁶ W. GELDOF en B. CLAESSENS, "Advocatenhonoraria. Vergoedbare schade?", *NjW* 2002, 344.

winnen bij het voeren van een procedure dan in de situatie waarin elke partij zijn eigen advocatenkosten draagt.

Dus dit zou dan meer procedures en een toename van de maatschappelijke kosten tot gevolg kunnen hebben. Daaronder verstaan we dat er bijvoorbeeld door advocaten meer tijd moet worden gespendeerd aan het concluderen en argumenteren over de rechtsplegingsvergoeding dan over de grond van de zaak. Dit leidt dan tot ingewikkeldere en voornamelijk langere procedures die de cliënt veel meer geld kosten.¹⁵⁷

‘Indien deze verhoogde inzet van een procedure de burger ertoe zou moeten aanzetten om af te zien van ‘niet te winnen’ procedures of van proces bevorderende houdingen of stellingen, dan blijft de vraag of daarmee de toegang tot de rechter, zoals het EHRM dat heeft toegevoegd aan de waarborgen voor een eerlijk proces van artikel 6 EVRM, niet wordt verminderd en of de bestaande moeilijkheden op dat vlak niet zijn toegenomen in tegenstelling tot wat de regering zich had voorgenomen.’¹⁵⁸ Door de hogere inzet van procedures komt het er ook op aan dat de advocaten die de partijen inlichten extra veel aandacht besteden aan de inlichting van de partijen over de slaagkansen van een gerechtelijke procedure.¹⁵⁹

In het interview met Meester Van Der Mussele werd gepeild naar de groter geworden verantwoordelijkheid van de advocaat bij het verschaffen van informatie en het analyseren van de slaagkansen van een voorgelegde zaak. Hieruit bleek dan dat advocaten inderdaad nog omzichtiger zouden moet omgaan met de zaken die ze krijgen voorgeschoteld, maar dat de cliënt in feite nog steeds de ‘eerste vijand’ is. Het is de cliënt die de informatie over zijn/haar rechtsprobleem aanreikt. Het is maar op basis van de gegeven informatie dat een advocaat advies kan geven over de mogelijke winstkansen in geval er een gerechtelijke procedure wordt opgestart. Zoals ook gesteld door de Orde van Vlaamse Balies, moet de advocaat nu

¹⁵⁷ W. GELDOF en B. CLAESSENS, “Advocatenhonoraria. Vergoedbare schade?”, *NJW* 2002, 345; R. BOONE en I. MORIAU, “Particulieren grootste dupe van de wet op de verhaalbaarheid?”, *Juristenkrant* 2008, afl. 172, 3.

¹⁵⁸ LEFRANC, P. en EVERS, F., “Verhaalbaarheid erelonen leidt niet tot goedkopere en meer toegankelijke justitie”, *De Juristenkrant* 2008, afl. 161, 15.

¹⁵⁹ J. LAMBERS en J. SPITS, “Rechtsplegingsvergoeding”, *Res Jur. Imm.* 2008, afl. 3, 294-295.

nog meer dan vroeger samen met zijn cliënt de slaagkansen van een gerechtelijke procedure in overweging nemen.¹⁶⁰

Echter, tijdens het ronde tafel gesprek in het kader van het Verslag Armoedebestrijding 2008-2009 werd er door advocaten, rechters, verenigingen voor juridische bijstand en door de Huurdersbond mijns inziens terecht de vrees geuit dat de toestand voor de meest kwetsbare rechtzoekenden alleen maar zou verslechteren door de Wet Verhaalbaarheid. Men haalt het voorbeeld aan van een werknemer die de geldigheid van zijn ontslag wil aanvechten, een huurder die verwickeld is in een conflict met zijn huisbaas. Veel van deze partijen zullen vanwege de vrees voor verlies van een proces en de veroordeling tot betaling van de RPV afzien van een gerechtelijke procedure.¹⁶¹

3. Analyse statistieken FOD Justitie

Dit onderdeel behelst een analyse van de statistieke van de Federale Overheidsdienst Justitie tot en met het jaar 2010.¹⁶² Hieruit vloeien tal van interessante inzichten voort en maken het mogelijk om bepaalde zaken in een helder perspectief te stellen.

3.1 Stijging van het aantal zaken.

Wat vredegerichten betreft kan worden vastgesteld dat het aantal zaken tussen 2000 en 2009 fors gestegen is. Zowel wat betreft het aantal nieuw ingeleide zaken, als het aantal afgehandelde zaken, tekenen we een stijging op. Het aantal nieuwe zaken is met 86 % gestegen en het aantal afgehandelde zaken met 70%. Hieruit valt overduidelijk af te leiden dat mensen blijkbaar toch nog steeds de weg lijken te vinden tot de rechtbank en zich niet al te zeer afgeremd voelen door het risico de RPV van de winnende partij te moeten vergoeden.

Kijken we naar de statistieken van de politierechtbanken, merken we een daling op. Het aantal nieuwe zaken is een 47% minder geworden. Reden van deze afname is natuurlijk niet geheel duidelijk. Maar hier kan je tal van zaken voor invoeren: misschien is het wel de afname van

¹⁶⁰ Orde van Vlaamse Balies, Advocaten meer dan ooit eerste rechter bij geschil: tussenkomst in de erelonen van advocaten voor de winnaar van een proces vanaf 1 januari 2008 gevoelig verhoogd, Brussel 15 oktober 2007.

¹⁶¹ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, Verslag Armoedebestrijding 2008-2009, 53-54..

¹⁶² Zie BIJLAGE 3.

het aantal ongevallen dat er voor zorgt dat er minder twisten moeten worden uitgevochten voor de rechtbank?¹⁶³

Het aantal nieuwe zaken voor de rechtbanken van Koophandel is sinds 2007 ook gestegen. Zo werden er in 2007 61.857 nieuwe zaken ingeleid ten opzichte van 2009 waarin 71.591 zaken werden ingeleid.

Kijken we naar het aantal nieuw ingeleide zaken bij de Rechtbanken van eerste aanleg, dan bemerken we dat er zich sinds 2007 een lichte daling voordoet. Deze daling is volgens het rapport te wijten aan de wetwijziging van 1 september 2007 waardoor de arbeidsrechtbanken exclusief bevoegd werden voor de collectieve schuldenregelingen. Rechtbanken van eerste aanleg kunnen zich dus niet meer uitspreken over deze materie.

De trend is dus algemeen zo dat we een stijging in het aantal nieuw ingeleide zaken kunnen optekenen. Dit spreekt de visie tegen die stelt dat er door de huidige stand van de wetgeving te hoge financiële drempels worden ervaren en er dus een slechte toegang is tot justitie.

3.1 Stijging van de uitgaven.

Tijdens mijn gesprek met volksvertegenwoordiger Sonja BECQ werd het me ook heel duidelijk dat er in de begroting jaar na jaar grotere budgetten worden vrijgemaakt voor zowel eerstelijnsrechtshulp, vergoedingen voor advocaten belast met gerechtelijke bijstand als voor de tussenkomst in kosten verbonden aan de organisatie van de bureaus voor de gerechtelijke bijstand.

Zo bedroeg de algemene uitgavenbegroting voor de eerstelijnsrechtshulp in 2008 1.661.000 euro en in 2010 1.701.000 euro. Dit is al bij al een relatief kleine toename van het beschikbare budget, maar deze post is dan ook niet bijzonder uitgebreid qua dienstverlening. In het Memorandum van de OVB van 2007 wordt reeds gesteld dat de huidige financiering voor de juridische eerstelijnsbijstand ontoereikend is om de in artikel 508/3,1^o Ger.W. voorziene decentralisatie van de zittingen mogelijk te maken.¹⁶⁴

¹⁶³ Deze stelling werd afgeleid uit de cijfers van de 'Verkeersveiligheidsbarometer' : BIVV, *Verkeersveiligheidsbarometer*, http://bivvweb.ipower.be/Baro_NL_Main_2010.htm, (consultatie op 13 april 2011).

¹⁶⁴ OVB, Memorandum van de Orde van Vlaamse Balies: 10 actiedomeinen voor een beter en toegankelijker gerecht voor de burger, 2007, 6.

Voornamelijk de vergoedingen aan advocaten belast met pro-Deo zaken en het budget voor tussenkomst in de kosten verbonden aan de organisatie van de bureaus voor gerechtelijke bijstand zijn aanzienlijk toegenomen. Zo bedroeg het budget voor de pro-Deo vergoedingen in 2010 13.802.000 meer dan in 2008, en maar liefst 35.429.670,82 euro meer dan in 1998 bij de invoering van de Wet op de Juridische Bijstand. Dat is toch een aanzienlijke stijging. Het probleem van dit systeem is echter wel dat het door haar ‘gesloten portefeuille’ karakter onder druk kan komen te staan.¹⁶⁵ Wanneer er meer mensen beroep doen op pro-Deo advocaten en deze dus meer prestaties leveren, zal de vergoeding kleiner worden.¹⁶⁶ Deze zienswijze werd in 2003 ook reeds in beschouwing genomen door mr. Steven GIBENS in een bijdrage in de Juristenkrant.¹⁶⁷

Zo kunnen we zien dat het aantal pro-Deo punten in 1998-1999 nog 908.950,90 bedroeg om in het jaar 2009-2010 te stijgen tot een aantal van 2.276.808,78 punten. Hierbij merken we op dat de gemiddelde waarde van een punt sinds 2000 wel een 3-tal euro is toegenomen, maar wel lager is dan de piekwaarde van 24,28 euro per punt in het jaar 2004-2005.¹⁶⁸ Met de betoging van de advocaten voor hogere pro-Deo vergoeding tot gevolg.¹⁶⁹

Er gaan wel stemmen op om een systeem met een ‘open portefeuille’ te installeren¹⁷⁰, waarbij de waarde van een punt vast komt te liggen en aan de index kan worden gekoppeld. Er is een voorstel hangende om de waarde van een punt op 30 euro geïndexeerd te brengen.¹⁷¹ Een ruwe schatting vertelt ons dat het budget voor tweedelijnsbijstand dan zou evolueren naar 100 miljoen euro, wat neerkomt op een stijging van 30%.

Wanneer we kijken naar het beschikbare budget voor tussenkomsten in kosten dan bedroeg het budget in 2010 1.201.000 meer dan in 2008.

¹⁶⁵ Zie ook “3.5 Kritiek op het huidige systeem van juridische bijstand?” waarin wordt gesteld dat door de implementatie van de Salduz-rechtspraak extra druk wordt gelegd op het budget voor juridische bijstand.

¹⁶⁶ Nota OVB, waar naartoe met de juridische bijstand?,

¹⁶⁷ S. Gibens, “Gezocht: visie op rechtshulp”, De Juristenkrant, nr. 76, 22 oktober 2003.

¹⁶⁸ Schriftelijke vraag nr. 5-1034 van Ige Faes (N-VA) d.d. 28 januari 2011 aan de minister van Justitie, Nota OVB, waar naartoe met de juridische bisjtand?p3.

¹⁶⁹ Betoging op 30 mei 2006 voor het justitiepaleis in Brussel

¹⁷⁰ OVB, Memorandum van de Orde van Vlaamse Balies, 15 juli 2010, 20.

¹⁷¹ Zie amendement nr. 1 op het wetsvoorstel tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek, teneinde te voorzien in een vaste vergoeding van de advocaten voor de door hen verleende juridische tweedelijnsbijstand, Parl.St. Kamer 2010-11, nr.53K454.

Het budget per inwoner voor juridische tweedelijns bijstand bedroeg volgende OVB in 2009 6,27 euro.¹⁷² Dit werd berekend op basis van volgende cijfers: 67.045.000 + 5.517.000 / aantal inwoners van België.

Tot slot haalt de OVB ook nog aan dat de Wet Verhaalbaarheid van 21 april 2007 een niet te onderschatten impact kan hebben op het systeem. Partijen die kosteloze bijstand van een advocaat genieten kunnen door de rechter begunstigd worden en slechts een minimum RPV opgelegd krijgen. Rechtzoekenden hebben er dus vaak alle belang bij om kosteloze bijstand te verzoeken. Door het verkrijgen van die kosteloze bijstand zullen deze mensen niet alleen een lager ereloon betalen aan de advocaat, maar zullen ze ook een lagere RPV moeten betalen aan de winnende partij in geval van verlies.

Conclusie.

Vertrekkende vanuit de vraagstelling voor deze thesis hebben we in eerste instantie onderzocht hoe de verhaalbaarheid van gerechtskosten enerzijds en de rechtshulp anderzijds doorheen de jaren zijn geëvolueerd. Wat de verhaalbaarheid betreft, konden we zien dat er tot voor de Wet Verhaalbaarheid nog geen concreet wettelijk kader bestond die deze materie regelde. In hoofdzaak stelde deze wet regels op voor de rechtsplegingsvergoeding en de wijze waarop deze dient te worden gehanteerd in de praktijk.

Het mag dan al duidelijk gebleken zijn uit de vorige hoofdstukken, de drempels die worden ervaren door armen in onze samenleving ten aanzien van de toegang tot het recht zijn vaak niet te overzien. Zo komt het meer dan eens voor dat armen uit onwetendheid, vrees of schaamte de weg naar het recht en de rechtbanken niet lijken te vinden.

Brengen we deze factoren in verband met de problematiek die ogenschijnlijk werd veroorzaakt door de nieuwe Wet Verhaalbaarheid, dan lijkt het alsof er enkel kan worden besloten dat de toegang tot het recht te zeer belemmerd wordt voor de minder gegoede mensen uit onze maatschappij. De partijen die zich in een 'One-shotter positie' bevinden zullen zich veel meer belemmerd voelen door de financiële drempel(s) die moet worden genomen om voor hun rechten op te komen. Vinden deze mensen het wel waard om zulk een risico aan te gaan, zelfs als ze zich er van bewust zijn dat ze een sterke case in handen

¹⁷² Dit werd berekend op basis van volgende cijfers: 67.045.000(budget tweedelijnsbijstand) + 5.517.000 (werkingskosten BJB) / aantal inwoners van België.

hebben? Het lijkt nu eenmaal aanvaardbaar als gevolgtrekking dat wanneer de financiële risico's voor de armere en minder gegoede rechtzoekende toenemen, ze ook minder toegang gaan ervaren tot het recht. Zij zullen vaker afzien van een procedure en niet opkomen voor de rechten die ze effectief hebben.

Uit het voorgaande lijken we maar één enkele besluit te kunnen trekken. Namelijk, dat we door de Wet Verhaalbaarheid een nog grotere financiële drempel hebben geïnstalleerd voor diegenen die zich voordien ook al onder meer financieel belemmerd voelden om toegang tot het gerecht te krijgen. Gaat men de kosten afwegen tegen de winstkansen, dan zal men de dag vandaag minder snel naar de rechter stappen en dus dieper moeten nadenken bij zichzelf vooraleer men naar de rechter toestapt. Hier zou men dus in zekere mate spreken van een responsabilisering van de burgers om meer omzichtig om te springen met het aanspannen van rechtszaken.

Wanneer we hierna echter de statistieken van de FOD Justitie van de afgelopen jaren van naderbij bekeken, konden we hier geen bevestiging vinden van deze veronderstelling. Deze vertellen ons zwart op wit dat er de laatste jaren enkel maar meer nieuwe zaken worden ingeleid, wat dus ontegensprekelijk zou moeten wijzen op het feit dat er juist geen te hoge drempel is tot het gerecht.

Beide bevindingen spreken elkaar faliekant tegen en dat zaait natuurlijk een hoop twijfel over dit leerstuk, twijfel die moeten worden uitgeklaard. Ik wens deze conclusie dan ook aan te wenden voor het formuleren van voorstellen om in de toekomst een betere toegang tot het gerecht te kunnen garanderen.

Om trachten te achterhalen hoe de dag van vandaag het systeem van rechtshulp en verhaalbaarheid zou moeten worden herzien, en dat moet het zeker, is er nood aan een kwantitatief onderzoek dat over de gehele schaal onderzoek doet naar rechtssubjecten uit alle lagen van de samenleving.

Een louter gevoelsmatige gevolgtrekking uit tal van rechtsleerbronnen en stukken rechtspraak kan leiden tot een serieuze impact voor het systeem, maar dat zal altijd een subjectief en zeer persoonlijk oordeel blijven. In een grootschalig “rechtstoegangsonderzoek” zou men dan ook veel beter tot de grond van de zaak kunnen komen om te beoordelen in hoeverre de toegang tot het gerecht dezer dag dient te worden geëvalueerd:

- Hoe breed is de dekking van de tweedelijnsbijstand? Moet deze nog worden uitgebreid? Zouden de mensen die net niet in aanmerking komen voor tweedelijnsbijstand heil kunnen vinden in een verplichte rechtsbijstandsverzekering?
- Zijn armere mensen zich voldoende bewust van hun rechten? Er is ongetwijfeld nood aan meer bewustmaking die op een begrijpbare wijze de bevolking inlicht van haar rechten (=Sensibilisering bij de ruime bevolking)
- Welke weg staat er open voor het promoten van buitengerechtelijke afhandeling van geschillen. Zoals aangehaald in het Verslag Armoedebestrijding 2008-2009 zal het naar de toekomst toe belangrijk zijn ervoor te zorgen dat mechanismen van verzoening worden bevorderd. Maar al te vaak wordt gedacht dat deze buitengerechtelijke weg van geschiloplossing geen waardig alternatief kan vormen voor een oplossing die wordt opgelegd door een rechter. Hier dient dan ook uitgebreid onderzoek naar te worden gevoerd om het tegendeel te bewijzen. Een hierop volgende uitgebreide informatiecampagne zou mijns inziens veel mensen kunnen aanzetten om bijvoorbeeld minder snel naar de vrederechter te stappen voor een burengeschil of iets dergelijks. Ook via deze weg kunnen minder goedgevoelde mensen een goedkopere oplossing voor hun rechtsprobleem verkrijgen. Ze vermijden hiermee namelijk dure gerechtskosten en advocatenkosten blijven beperkter.¹⁷³

Algemeen besluitend kunnen we dus stellen dat het systeem van de betaalbaarheid van gerechtskosten de dag van vandaag dan wel duidelijk in elkaar kan zitten, maar nog voor een groot stuk haar doel lijkt te missen in de ogen van verschillende critici. Het systeem van de rechtshulp, in hoofdzaak het gebrekkige beschikbare budget, wordt tot op de dag van vandaag ook nog zodanig gecontesteerd dat een hervorming niet kan uitblijven. Een hervorming van beide systemen die ervoor moet zorgen dat de toegang tot het gerecht voor alle partijen effectief verbeterd wordt.

Zoals correct gesteld door Stefaan VOET is er desondanks de uitgebreide nieuwe regelgeving nog geen maatschappelijke rust en is er een prangende nood aan een diepgaande rechtseconomische analyse van de impact van al deze nieuwe regels.¹⁷⁴

¹⁷³ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, Verslag Armoedebestrijding 2008-2009, 57.

¹⁷⁴ S. VOET en P. Taelman, "De betaalbaarheid van de advocatenhonoraria: analyse van een aantal knelpunten na één jaar toepassing", in VAN ORSHOVEN, P. (ed.), *De proceswetten van 2007 – Les lois de procédure de 2007 ... revisited!*, Brugge, Die Keure 2009, 207.

Bibliografie.

1. WETGEVING

- HANDVEST VAN 12 DECEMBER 2007 VAN DE GRONDRECHTEN VAN DE EUROPESE UNIE, P.B., C. 303, 14 DECEMBER 2007.
- RICHTLIJN 2000/35/EG VAN 29 JUNI 2000 BETREFFENDE DE BESTRIJDING VAN DE BETALINGSACHTERSTAND BIJ HANDELSTRANSACTIES, PBL 8 AUGUSTUS 2000, AFL. 200.
- WET 10 OKTOBER 1967 HOUDENDE HET GERECHTELIJK WETBOEK, B.S. 31 OKTOBER 1967.
- WET 23 NOVEMBER 1998 BETREFFENDE DE JURIDISCHE BIJSTAND, BS 22 DECEMBER 1998.
- WET 13 APRIL 1995 TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKELEN 455 EN 455BIS VAN HET GERECHTELIJK WETBOEK, BS 2 JUNI 1995.
- WET 2 AUGUSTUS 2002 BETREFFENDE DE BESTRIJDING VAN DE BETALINGSACHTERSTAND BIJ HANDELSTRANSACTIES, B.S. 7 AUGUSTUS 2002.
- WET VAN 21 APRIL 2007 BETREFFENDE DE VERHAALBAARHEID VAN DE ERELONEN EN KOSTEN VERBONDEN AAN DE BIJSTAND VAN EEN ADVOCaat, BS. 31 MEI 2007, TWEDE EDITIE.
- WET VAN 22 DECEMBER 2008 BETREFFENDE DE VERHAALBAARHEID VAN DE ERELONEN EN DE KOSTEN VERBONDEN AAN DE BIJSTAND VAN EEN ADVOCaat, BS 12 JANUARI 2009.
- WET VAN 21 FEBRUARI 2010 TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKELEN 1022 VAN HET GERECHTELIJK WETBOEK EN 162BIS VAN HET WETBOEK VAN STRAFVORDERING EN TOT OPHEFFING VAN ARTIKEL 6 VAN DE WET VAN 2 AUGUSTUS 2002 BETREFFENDE DE BESTRIJDING VAN DE BETALINGSACHTERSTAND BIJ HANDELSTRANSACTIES, BS 11 MAART 2010.
- KB 30 NOVEMBER 1970 TOT VASTSTELLING VAN HET TARIEF VAN DE INVORDERBARE KOSTEN BEDOELD IN ARTIKEL 1022 VAN HET GERECHTELIJK WETBOEK, BS 3 DECEMBER 1970, ERRATUM BS 12 FEBRUARI 1971.
- KB 20 DECEMBER 1999 TOT BEPALING VAN DE NADERE REGELS INZAKE ERKENNING VAN DE ORGANISATIES VOOR JURIDISCHE BIJSTAND, ALSOOK BETREFFENDE DE

SAMENSTELLING EN DE WERKING VAN DE COMMISSIE VOOR JURIDISCHE BIJSTAND EN TOT VASTSTELLING VAN DE OBJECTIEVE CRITERIA VAN SUBSIDIERING VAN DE COMMISSIES VOOR JURIDISCHE BIJSTAND, BS 30 DECEMBER 1999.

- KB 23 MEI 1997 TOT VASTSTELLING VAN DE VOORWAARDEN VOOR DE TOEKENNING, HET TARIEF EN DE WIJZE VAN UITBETALING VAN DE VERGOEDING VERLEEND AAN DE ADVOCATEN TER UITVOERING VAN DE ARTIKELEN 455 EN 455BIS VAN HET GERECHTELIJK WETBOEK, BS 2 SEPTEMBER 1997.
- KB VAN 18 DECEMBER 2003 TOT VASTSTELLING VAN DE VOORWAARDEN VAN DE VOLLEDIGE OF GEDEELTELIJKE KOSTELOOSHEID VAN DE JURIDISCHE TWEDELIJNSBIJSTAND EN DE RECHTSBIJSTAND, BS 12 DECEMBER 2003.
- KB VAN 26 OKTOBER 2007 TOT VASTSTELLING VAN HET TARIEF VAN DE RECHTSPLEGINGSVERGOEDING BEDOELD IN ARTIKEL 1022 VAN HET GERECHTELIJK WETBOEK EN TOT VASTSTELLING VAN DE DATUM VAN INWERKINGTREDING VAN DE ARTIKELEN 1 TOT 13 VAN DE WET VAN 21 APRIL 2007 BETREFFENDE DE VERHAALBAARHEID VAN DE ERELONEN EN DE KOSTEN VERBONDEN AAN DE BIJSTAND VAN DE ADVOCaat, BS 9 NOVEMBER 2007.

2. RECHTSPRAAK

- ARBITRAGEHOF 19 APRIL 2006, NR. 2006/57, OVERW. B.6, RW 2005-06, AFL. 41, 1614.
- GRONDWETTELIJK HOF 5 FEBRUARI 2009, , NR. 15/2009, BS 20 MAART 2009.
- GRONDWETTELIJK HOF 18 DECEMBER 2008, NR. 182/2008, BS 22 JANUARI 2009.
- GRONDWETTELIJK HOF NR. 23/2010, 25 FEBRUARI 2010 (PREJUDICIËLE VRAAG) [HTTP://WWW.CONST-COURT.BE](http://www.const-court.be) (1 MAART 2010); A.GRWH 2010, AFL. 1, 243; BS 3 MEI 2010 (UITTREKSEL), 24891 EN [HTTP://STAATSBLAD.BE](http://staatsblad.be) (4 MEI 2010)
- CASS. 11 APRIL 1956, R.W. 1956-57, 1355.
- CASS., 11 JUNI 1956, *PAS. 1956, I, 1098*.
- CASS. 19 FEBRUARI 2001, AR. C.99.0014.N.
- CASS. 19 FEBRUARI 2001, AR. C.99.0183.N
- CASS.19 FEBRUARI 2001, AR. C.99.0228.N
- CASS. 19 FEBRUARI 2001, AR. C.00.0242.N
- CASS. 20 FEBRUARI 2001, AR. P.98.1629.N.
- CASS. 28 FEBRUARI 2002, ARR. CASS. 2002, 642.
- CASS. 2 SEPTEMBER 2004, ARR. CASS. 2004, 1271, CONCL. HENKES.

- CASS. 16 DECEMBER 2004, ARR.CASS. 2004, 2054.
- CASS. 24 JUNI 2010, AR C090425N.
- ANTWERPEN 24 JUNI 2003, NJW 2003, 1299.
- LUIK 2 NOVEMBER 2000, R.G.A.R. 2003, NR. 13.753.
- VRED. ST.-GILLIS 1 OKTOBER 1985 T. VRED. 1987, 51.

3. BIJDRAGEN IN TIJDSCHRIFTEN

- BALATE, E., LES HONORARIES D'AVOCAT A CHARGE DE LA PARTIE SUCCOMBANTE: FACTEUR D'ACCES A LA JUSTICE OU NON?, T.VRED. 1987, 35-47.
- BECQ, S., DREMPEL OM NAAR RECHTBANK TE STAPPEN VERGROOT, WWW.SONJABECQ.BE/NIEUWS/DREMPEL-OM-NAAR-RECHTBANK-TE-STAPPEN-VERGROOT.HTML, (CONSULTATIE 25 MAART 2010)
- BOIGELOT, E., VERS LA LEGALISATION PROCHAINE D'UN SYSTEME PERMETTANT LA REPETIBILITE DES FRAIS ET HONORAIRES D'AVOCATS, EN MANIERE CIVILE ET PENALE?, J.T. 1999, (471) 472-473.
- BOONE, R. EN MORIAU, I., 'PARTICULIEREN GROOTSTE DUPE VAN DE WET OP DE VERHAALBAARHEID?', DE JURISTENKRANT 2008, AFL. 172, 2-3.
- BREWAEYS, E., WIE BETAALT RECHTSPLEGINGSVERGOEDING BIJ PROCEDURE OVER TWEEDELIJSBIJSTAND? DE JURISTENKRANT 2010, AFL. 201, 6.
- CHEVALIER, C., VADEMECUM VENNOOTSCHAPSBELASTING, GENT, LARCIER, 2009, 1725P.
- DE TEMMERMAN, B., "DE VERHAALBAARHEID VAN KOSTEN VAN JURIDISCHE BIJSTAND OF TECHNISCHE BIJSTAND", TPR 2003, AFL. 3, 1013-1076..
- DEREYMAEKER, J., VAN DE BROECK, M., VOOR EEN DRASTISCHE UITBREIDING VAN HET PRO-DEOSYSTEEM, DEJURISTENKRANT 2008, AFL. 166, 12-13.
- DE TEMMERMAN, B., "DE VERHAALBAARHEID VAN KOSTEN VAN JURIDISCHE BIJSTAND OP HET KNOOPPUNT VAN AANSPRAKELIJKHEIDSRECHT EN PROCESRECHT", RW 2004-05, 1401-1416.
- DRIESSEN C., FRANSSEN, G., GIBENS, S., VAN HOUTTE, NAAR EEN MEER PERFORMANTE RECHTSHULP. EEN RECHTSVERGELIJKENDE EN RECHTSSOCIOLOGISCHE STUDIE, BRUSSEL, LARCIER, 2006, 428 P.

- EVERS, F. EN LEFRANC P., *MAGISTRATUUR & MAATSCHAPPIJ. DE VERHAALBAARHEID VAN DE KOSTEN VAN VERDEDIGING: EN WAT MET DE TOEGANG TOT DE RECHTER?*, BRUGGE, DIE KEURE, 2006, XIII+160 P.
- GELDOF, W. EN CLAESSENS, B., “ADVOCATENHONORARIA. VERGOEDBARE SCHADE?”, *NJW* 2002, 342-346.
- GIBENS, S., *GEZOCHT: VISIE OP RECHTSHULP, DE JURISTENKRANT* 2003, AFL. 76, 2.
- GRAULUS, P., “KOSTEN VAN DE VERDEDIGING: HET HOF VAN CASSATIE NEEMT EEN BOCHT VAN 180 GRADEN!”, *DE VERZ.* 2002, AFL. 340, 701-707.
- HUBEAU, B., “DE DOORWERKING VAN SOCIALE GRONDRECHTEN IN DE BELGISCHE GRONDWET: OVER DE MAXIMALISTEN EN DE MINIMALISTEN” IN *ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING, JAARBOEK 1995*, J. VRANKEN, D. GELDOF EN G. VAN MENXEL (RED.), LEUVEN, ACCO, 1995, 157-166.
- HUBEAU, B., *VAN RECHTSHULP NAAR JURIDISCHE BIJSTAND: OVER DE INSTELLINGEN EN DE MENSEN VAN HET RECHT*, IN X., *DE STAND VAN DE RECHTSBIJSTAND*, 11-67
- HUBEAU, B. EN PARMENTIER, S., « SOCIALE RECHTSHULP : ALGEMENE ONTWIKKELINGEN », IN MERTENS, J. (ED.), *5. WELZIJNSGIDS*, ANTWERPEN, VAN LOGHUM SLATERUS, 1990, 1-21.
- KONING BOUDEWIJN STICHTING, *ALGEMEEN VERSLAG OVER DE ARMOEDE*, IN OPDRACHT VAN DE MINISTER VAN SOCIALE INTEGRATIE, GEREALISEERD DOOR KONING BOUDEWIJN STICHTING, 1994, 57p..
- KONING BOUDEWIJNSTICHTING, *HET RECHT VAN DE MENSEN. NAAR EEN KWALITEITSVOLLE VERHOUDING TUSSEN BURGER, RECHT EN SAMENLEVING*, 2001, 176p.
- KORKMAZER, F., LAMON, H. *HET VERHAAL VAN DE VERHAALBAARHEID: HET GRONDWETTELIJK HOF HEEFT GESPROKEN*, IN *CBR JAARBOEK, 2008-2009*, 45-76.
- LAMBERS, J. EN SPITS, J., “RECHTSPLEGINGSVERGOEDING”, *RES JUR. IMM.* 2008, AFL. 3, 289-295.
- LEFRANC, P., EVERS, F., *VERHAALBAARHEID ERELONEN LEIDT NIET TOT GOEDKOPERE EN MEER TOEGANKELIJKE JUSTITIE*, *DE JURISTENKRANT* 2008, AFL. 161, 14-15.
- LEFRANC, P., *VERHALEN VAN KOSTEN TBBR* 2005, AFL. 4, 179-197.
- LINSMEAU, E., *LA REPETIBILITE DES HONORAIRES D’AVOCAT*, R.G.A.R. 1992, NR. 12043.

- ORDE VAN VLAAMSE BALIES, ADVOCATEN MEER DAN OOI EERSTE RECHTER BIJ GESCHIL: TUSSENKOMST IN DE ERELONEN VAN ADVOCATEN VOOR DE WINNAAR VAN EEN PROCES VANAF 1 JANUARI 2008 GEVOELIG VERHOOGD, BRUSSEL 15 OKTOBER 2007, 2P.
- ORDE VAN VLAAMSE BALIES, MEMORANDUM TEN BEHOEVE VAN DE FORMATEUR, 15 JULI 2010, 27P.
- ORDE VAN VLAAMSE BALIES, 10 ACTIEDOMEINEN VOOR EEN BETER EN TOEGANKELIJKER GERECHT VOOR DE BURGER, 2007, WWW.ADVOCaat.BE/DOCUMENTEN/COMMUNICATIE/PERSBERICHTEN/2007/MEMORANDUM%20ORDE%20VAN%20VLAAMSE%20BALIES%20MEI%202007.PDF, 89., (CONSULTATIE 20 APRIL 2010).
- ORDE VAN VLAAMSE BALIES, JURIDISCHE TWEDELIJNSBIJSTAND, WWW.ADVOCaat.BE/PAGE.ASPX?GENERICID=75, (CONSULTATIE 01/10/2010).
- PARMENTIER, S., “RECHTSHULP EN TOEGANG TOT HET RECHT: NIEUWE OPLOSSINGEN VOOR OUDE PROBLEMEN”, IN CUYPERS, D. EN HUBEAU, B. (EDS.), *DE STAND VAN DE RECHTSBIJSTAND*, BRUGGE, DIE KEURE, 2005, 185-205.
- PARMENTIER, S., HET RECHT VAN DE MENSEN. NAAR EEN KWALITEITSVOLLE VERHOUDING TUSSEN BURGER, RECHT EN SAMENLEVING, KONING BOUDEWIJNSTICHTING, 2001, 182..
- RONSE, J., SCHADE EN SCHADELOOSSTELLING, A.P.R. 1984, 315-316.
- SAGAERT, V., SAMOY, I., KRONIEK VERHAALBAARHEID ERELONEN, , IN CBR JAARBOEK, 2008-2009, 1-43.
- SMITS, P., ARTIKEL 6 EVRM EN DE CIVIELE PROCEDURE, KLUWER 2008, 401.
- STEUNPUNT TOT BESTRIJDING VAN ARMOEDE, BESTAANSONZEKERHEID EN SOCIALE UITSLUITING, VERSLAG ARMOEDEBESTRIJDING 2008-2009, 222.
- STORME, E. M., “DE WET VAN 2 AUGUSTUS 2002 INZAKE BETALINGSACHTERSTAND EN DE DISCRIMINATIE INZAKE VERHAALBAARHEID VAN ADVOCATENKOSTEN.”, TPR 2003, 1077-1089.
- Taelman, P. en Voet, S., “DE VERHAALBAARHEID VAN DE ADVOCATENHONORARIA: ANALYSE VAN EEN AANTAL KNELPUNTEN NA ÉÉN JAAR TOEPASSING.”, DE PROCESWETTEN VAN 2007...REVISITED, BRUGGE, KLUWER, 2009, 125-208.
- VAN DONINCK, J., HET OMSLAAN VAN DE GEDINGKOSTEN EN DE NIEUWE RECHTSPLEGINGSVERGOEDING: AS YOU LIKE IT?, RW 2009-2010, 306.
- VAN KILDONCK, KATHLEEN, VERHAALBAARHEID ADVOCATENHONORARIUM, NIEUW JURIDISCH WEEKBLAD, NR. 100, 16 FEBRUARI 2005, 182 – 197.

- VAN REEPINGHEN, C., *VERSLAG OVER DE GERECHTELIJKE HERVORMING, I*, BRUSSEL : BELGISCH STAATSBLAD, 1964. 543p.
 - VERSTREPEN, K., *WAAR NAARTOE MET DE JURIDISCHE BIJSTAND? JURIDISCHE BIJSTAND ONDER DRUK*, OVB BRUSSEL, 8 MEI 2009, 33p.
 - VOET, S. “ENKELE PRAKTISCHE KNELPUNTEN BIJ DE TOEPASSING VAN DE WET VAN 21 APRIL 2007 BETREFFENDE DE VERHAALBAARHEID VAN KOSTEN EN ERELONEN VAN ADVOCATEN”, *RW* 1 MAART 2008, 1129-1134.
 - VOET, S. EN TAELEMAN, P., “DE VERHAALBAARHEID VAN DE ADVOCATENHONORARIA: ANALYSE VAN EEN AANTAL KNELPUNTEN NA ÉÉN JAAR TOEPASSING”, IN VAN ORSHOVEN, P. (ED.), *DE PROCESWETTEN VAN 2007 – LES LOIS DE PROCÉDURE DE 2007 ... REVISITED!*, BRUGGE, DIE KEURE 2009, 125-208.
-

Bijlagen

- Bijlage 1: Interview Eric Van Der Mussele
- Bijlage 2: interview Sonja Becq
- Bijlage 3: Rechtsplegingsvergoeding vanaf 1 maart 2011